

ISSN:2944-9499

**ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ**

**ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΩΝ**

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΑΘΗΝΑ

Σταύρος Καλεντερίδης
Πολιτικός επιστήμονας – διεθνολόγος,
επικοινωνιολόγος, Μέλος του ΕΛΙΣΜΕ

Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ «ΧΟΡΑ» ΤΟΥ 1976 ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΚΑΤΕΥΝΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ 4 / ΙΟΥΝΙΟΣ 2022

Επιμέλεια: Ιπποκράτης Δασκαλάκης

**Υπεύθυνος εκδόσεων του Ελληνικού Ινστιτούτου Στρατηγικών
Μελετών: Κωνσταντίνος Αργυρόπουλος**

Copyright: ΕΛΙΣΜΕ

ISBN: 978-618-85237-9-1

Επισημαίνεται, ότι κατά τον Ν. 2121/1993 και τις Διεθνείς Συμβάσεις, όπως η Διεθνής Σύμβαση της Βέρνης (που έχει επικυρωθεί με τον Ν.100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε έντυπο, ηλεκτρονικό ή άλλο τρόπο, είτε μέσω του διαδικτύου, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του ΕΛΙΣΜΕ.

Η Κρίση του «Χόρα» του 1976 και η πολιτική κατευνασμού της Τουρκίας

Οι σύγχρονες Ελληνοτουρκικές σχέσεις χαρακτηρίζονται από μεγάλες περιόδους εντάσεων και έπειτα εκτόνωσης. Οι ειρηνικές περίοδοι μεταξύ των δύο χωρών, αποδείχτηκαν βραχύβια και θνησιγενή διαλείμματα.

Το 1976 οι ρωγμές στις ελληνοτουρκικές σχέσεις ήταν βαθιές. Είχαν άλλωστε προηγηθεί οι δύο παράνομες, βάσει του διεθνούς δικαίου, εισβολές της Τουρκίας στην Κυπριακή Δημοκρατία, στις 20 Ιουλίου και στις 14 Αυγούστου 1974 αντίστοιχα.

Οι διεθνείς αντιδράσεις μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο

Σε αντίθεση με τον Αττίλα Ι, που αντιμετωπίστηκε δυστυχώς συγκαταβατικά από διάφορες δυτικές χώρες, ή με σιωπηρή αποδοχή από τη διεθνή κοινότητα, η νέα τουρκική εισβολή στις 14 Αυγούστου 1974, καταδικάστηκε άμεσα. Η επίκληση του δικαιώματος επεμβάσεως, το οποίο σύμφωνα με το τουρκικό αφήγημα απέρρευε από τη συνθήκη εγγυήσεως, δεν μπορούσε να σταθεί υπό τις νέες συνθήκες που είχαν δημιουργηθεί στην Κύπρο, μετά το τέλος του πρώτου Αττίλα και τη σταδιακή αποκατάσταση της συνταγματικής νομιμότητας. Η Τουρκία ήταν έκθετη στα μάτια της διεθνούς κοινής γνώμης, χωρίς όμως να φαίνεται να ενοχλείται ιδιαίτερα από αυτό.¹ Ωστόσο, το Συμβούλιο Ασφαλείας, με επανειλημμένα ψηφίσματά του, καταδίκασε την νέα κατάσταση απαιτώντας να μπει τέλος στις επεμβάσεις ξένων στρατιωτικών δυνάμεων στην Κυπριακή Δημοκρατία.²³ Ταυτόχρονα, οι ειρηνευτικές δυνάμεις των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο, κατήγγειλαν την Τουρκία, πως παραβίαζε συστηματικά την εκεχειρία που είχε αποφασιστεί στις 23 Ιουλίου 1974, μετά τον πρώτο Αττίλα.⁴ Τις ίδιες καταγγελίες πραγματοποίησε και η Αμερικανική πλευρά, και συγκεκριμένα ο υπουργός Άμυνας, James Schlesinger.⁵

Σε αντίστοιχο κλίμα, η Σοβιετική Ένωση, που ήταν συγκρατημένα θετική απέναντι στην πρώτη τουρκική επέμβαση, άλλαξε στάση κατά τον Αττίλα ΙΙ, σε φραστικό επίπεδο. Αυτό συνέβη, αφενός διότι η κατοχή του 36,3% του εδάφους της Κύπρου επέτρεπε θεωρητικώς τον καλύτερο έλεγχο του νησιού από το ΝΑΤΟ, φέρνοντας μια κατάσταση στο νησί ιδιαίτερα προβληματική για τις σοβιετικές βλέψεις και γενικότερες ισορροπίες. Αφετέρου,

¹ Άγγελος Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2015, σ. 229.

² Ψήφισμα 353 Συμβουλίου Ασφαλείας, Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, 20 Ιουλίου 1974, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/353>

³ Ψήφισμα 354 Συμβουλίου Ασφαλείας, Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, 23 Ιουλίου 1974, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/354>

⁴ Intelligence Memorandum, 1974, Cyprus - Situation Report Number 25, Central Intelligence Agency, Ford Library, 23 Ιουλίου 1974, <https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0332/033200180.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 21 Νοεμβρίου 2020).

⁵ Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State, 1974, Cyprus Cease-fire, Ford Library, 24 Ιουλίου 1974, <https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0332/033200182.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 21 Νοεμβρίου 2020).

η Σοβιετική Ένωση, έβγαине κερδισμένη από το αντιαμερικανικό/αντινατοϊκό κλίμα σε Ελλάδα και Κύπρο.⁶

Αξίζει να σημειωθεί πως οι δύο τουρκικές εισβολές στην Κύπρο πιθανώς να έφεραν την Ελλάδα και την Τουρκία στα πρόθυρα του πολέμου. Το σίγουρο ωστόσο είναι πως οι δύο πλευρές βρέθηκαν αντιμέτωπες στο πεδίο της μάχης. Η στρατιωτική σύγκρουση δύο μελών του ΝΑΤΟ ήταν πλέον γεγονός κατά τους δύο «Αττίλες», καθώς η τουρκική εισβολή στην Κύπρο, προκάλεσε ένοπλες συγκρούσεις ελλαδικών και τουρκικών δυνάμεων, αν και επισήμως η ελληνική πλευρά για πολλά χρόνια δεν αναγνώριζε το γεγονός. Τα πολεμικά γεγονότα περιορίστηκαν στην Κύπρο (ΕΛΔΥΚ, καταδρομείς) και την ανατολική Μεσόγειο.⁷

Η κατάσταση πριν την Κρίση του 1976

Πριν από την κρίση του 1976 υπήρχαν πολλοί λόγοι που οδήγησαν την Ελληνική κυβέρνηση να επιδιώκει την αποκλιμάκωση στις σχέσεις της με την Τουρκία. Οι λόγοι αυτοί ήταν στρατηγικοί, πολιτικοί και οικονομικοί. Στον οικονομικό τομέα, μετά την εισβολή στην Κύπρο, η Αθήνα ένωθε απειλούμενη και αναγκασμένη να ακολουθήσει ένα κοστοβόρο πρόγραμμα εξοπλισμών, το οποίο ήταν επικεντρωμένο στην δαπανηρή ενίσχυση των αμυντικών αεροναυτικών μέσων για την προστασία του Αιγαίου. Ως εκ τούτου, η συνεχής ένταση με την Τουρκία θα σήμαινε και ανάλογη κλιμάκωση των εξοπλισμών και διαρκή οικονομική αιμορραγία για την Ελλάδα. Αυτή η κατάσταση επηρέαζε την ελληνική εξωτερική πολιτική.

Τον Νοέμβριο του 1974, ο υπουργός Εθνικής Άμυνας Ευάγγελος Αβέρωφ υπέβαλε υπόμνημα προς τον πρωθυπουργό Καραμανλή, με το οποίο προσδιόριζε ως πρωταρχική απειλή ασφαλείας για την Ελλάδα την τουρκική αναθεωρητική πολιτική. Παρ' όλα αυτά, και ως απόδειξη των πιέσεων που δεχόταν η Ελληνική πολιτική ηγεσία, η κυβέρνηση επέλεξε να προωθήσει και να προκρίνει την προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης ως μέσο επίλυσης του θέματος της υφαλοκρηπίδας. Επέλεξε δηλαδή την αποκλιμάκωση και την προσέγγιση, αν και όπως όλα δείχνουν, είχε ήδη καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η πρωταρχική απειλή ασφαλείας για την Ελλάδα προερχόταν από την Τουρκία.⁸

Βέβαια στον αντίποδα, χειμαζόμενη ήταν και η Τουρκική οικονομία. Στο ταξίδι του Γερμανού καγκελαρίου Σμιτ στις Ισλαμικές χώρες, που είχε καλύψει το γερμανικό *Der Spiegel*, ο Σμιτ είχε διακρίνει την δεινή κατάσταση της τουρκικής οικονομίας. Όπως ανέφερε η εφημερίδα, «οι εντυπώσεις του κ. Σμιτ για τους Τούρκους ήταν πολύ άσχημες με αποτέλεσμα να δηλώσει ότι η οικονομία της Τουρκίας είναι πραγματικό “αχούρι”».⁹

⁶Συρίγος, ό.π., σ. 229.

⁷Συρίγος, ό.π., σ. 232.

⁸Σωτήρης Ριζάς, Άποψη: Πρόταση για προσφυγή στη Χάγη, *Καθημερινή*, 27 Ιουλίου 2020, <https://www.kathimerini.gr/1089445/gallery/epikairothta/politikh/apoyh-protash-gia-prosfygh-sth-xagh> (ημερομηνία ανάκτησης 23 Δεκεμβρίου 2020).

⁹«Αχούρι» χαρακτήρισε την τουρκική οικονομία ο καγκελάριος Σμιτ, *Μακεδονία*, 9 Ιουνίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=9&db=6&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Ιανουαρίου 2021).

Η εκκίνηση των διενέξεων

Την περίοδο 1973-1974 υπήρξε μια σειρά από γεγονότα που επικέντρωσαν το ενδιαφέρον της Τουρκίας στο Αιγαίο. Αρχικά πρέπει να αναφερθεί η πετρελαϊκή κρίση, τον Οκτώβριο του 1973, και ο Πόλεμος του Γιομ Κιπούρ, τα οποία εκτίναξαν την τιμή του πετρελαίου από 3 δολάρια σε 12 δολάρια το βαρέλι, μέσα σε δύο μόλις μήνες.¹⁰

Σημαντική εξέλιξη ήταν επίσης η έναρξη εργασιών της Τρίτης Διεθνούς Συνδιασκέψεως για το Δίκαιο της Θάλασσας, τον Νοέμβριο του 1973. Κάποια από τα προβλήματα που εκλήθη να επιλύσει η συνδιάσκεψη ήταν αυτά του εύρους της αιγιαλίτιδας ζώνης, του καθορισμού των κριτηρίων της υφαλοκρηπίδας και του τρόπου οριοθέτησής της. Η συνάφεια αυτών των θεμάτων με το νομικό καθεστώς του Αιγαίου ήταν απόλυτη. Η γενική στάση που επικρατούσε ήταν η αύξηση του εύρους των θαλασσιών ζωνών υπέρ των παράκτιων κρατών. Έπρεπε λοιπόν η Τουρκία να σπεύσει να θέσει αυτά τα θέματα σε διμερές επίπεδο πριν διευθετηθούν νομικά με τη νέα σύμβαση. Ο στόχος ήταν αυτά τα ζητήματα να ρυθμιστούν διμερώς *ad hoc*, εκτός συμβατικών διατάξεων.

Ταυτόχρονα, οι δηλώσεις της Ελληνικής πλευράς για κοιτάσματα πετρελαίου σε θαλάσσια περιοχή έξω από τη Θάσο, προκάλεσαν το ενδιαφέρον της Τουρκίας, οδηγώντας την να προχωρήσει σε διεκδίκηση περιοχών ακόμα και δυτικά των Ελληνικών νησιών του Αιγαίου, όπως αναφέρει ενημερωτικό της CIA, τον Ιούνιο του 1974¹¹. Η αρχική αδειοδότηση προς την κρατική πετρελαϊκή εταιρία ΤΡΑΟ (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı), για έρευνες δυτικά των ελληνικών νησιών, είχε πραγματοποιηθεί από την 1^η Νοεμβρίου 1973 και προκάλεσε την αντίστοιχη άδεια ερευνών του υπουργείου Βιομηχανίας της Ελλάδας προς την αμερικανική εταιρία, Οσεάνικ, στις 17 Δεκεμβρίου 1973.¹²¹³ Η αντίδραση της Χούντας σε αυτή την προκλητική κίνηση ήταν άτονη και περιορίστηκε σε ένα διάβημα διαμαρτυρίας το οποίο επιδόθηκε τρεις μήνες αργότερα.¹⁴ Είχαν βεβαίως πραγματοποιηθεί έρευνες στην ελληνική υφαλοκρηπίδα την δεκαετία του 1960, ωστόσο αυτές αφορούσαν περιοχή που δικαιωματικά ανήκε στην Ελλάδα βάσει της Σύμβασης της Γενεύης (1958), γύρω από τη Ρόδο και την Κάρπαθο το 1963 και στα ανοιχτά της Λήμνου το 1969,¹⁵ και ως εκ τούτου η Τουρκία ουδέποτε διαμαρτυρήθηκε.¹⁶ Οι ελληνικές δραστηριότητες είχαν περιοριστεί σε περιοχές λίγο έξω από τα χωρικά ύδατα της Ελλάδας, στα ανοιχτά, μετά τα 6ν.μ. Συνεπώς,

¹⁰RasoulSorkhabi, The First Oil Shock, *GEOEXPRO*, <https://www.geoexpro.com/articles/2015/06/the-first-oil-shock> (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Μαρτίου 2021).

¹¹ Interagency Intelligence Memorandum, 1974, The Likelihood of Conflict Between Greece and Turkey, *Greece, Cyprus, Turkey, 1973-1976*, Central Intelligence Agency, NIC Files, Job 79-R01012A, 21 Ιουνίου 1974, <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/96607.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 4 Νοεμβρίου 20).

¹² Ελληνοτουρκική διαφορά ως προς την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδας, <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/oriothetisi-yfalokripidas.html>, (ημερομηνία πρόσβασης: 27 Μαΐου 2021).

¹³ Διονύσιος Τσιριγώτης, *Ελλάδα - Τουρκία, Θεωρία και Στρατηγική: Η κρίση του 1976, του Μαρτίου του 1987, των Ιμίων του 1996*, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2021, σ. 141.

¹⁴ «Η χούντα του Ιωαννίνδης. Οι επιλογές του που οδήγησαν στην εισβολή στην Κύπρο, τη διάλυση της εκκλησίας και την πτώση της χούντας», Μηχανή του χρόνου, <https://www.mixanitouxronou.gr/i-choynta-toy-ioannidi/> (ημερομηνία πρόσβασης: 15 Μαρτίου 2021).

¹⁵ Nevin Asli Toppare, "A legal approach to the Greek Turkish continental shelf dispute at the Aegean Sea", *Bilkent University*, 2006, <http://hdl.handle.net/11693/29770>, (ημερομηνία πρόσβασης: 27 Ιουνίου 2021), σ. 34.

¹⁶ Η τουρκική στρατιά του Αιγαίου άμεση απειλή κατά της ειρήνης, *Καθημερινή*, 15 Αυγούστου 1976.

η διένεξη μεταξύ των δύο χωρών ξεκίνησε επί της ουσίας με την τουρκική αδειοδότηση σε περιοχή δυτικά των Ελληνικών νησιών^{17,18}, ενώ με τον τρόπο αυτόν η Άγκυρα καθιστούσε σαφές πως για αυτήν, τα ελληνικά νησιά δεν διαθέτουν υφαλοκρηπίδα. Τον Νοέμβριο του 1973 η Τουρκία κυκλοφόρησε επίσης και χάρτη που χάραζε τα όρια της τουρκικής υφαλοκρηπίδας στα μισά του Αιγαίου, ενώ την χορήγηση των ίδιων αδειών προς την ΤΡΑΟ για έρευνες δυτικά των Ελληνικών νησιών του Αιγαίου, επανέλαβε και τον Ιούλιο του 1974.¹⁹ Για να μπορέσει να προβεί σε μία τέτοια προκλητική ενέργεια η Τουρκία, διεκδικώντας επί της ουσίας την υφαλοκρηπίδα του μισού Αιγαίου, έλαβε ως βάσεις μέτρησης τις ακτές της ηπειρωτικής Ελλάδας από τη μία, και της Μικράς Ασίας από την άλλη, αγνοώντας εντελώς τα Ελληνικά νησιά. Πρόκειται για τη θεωρία της φυσικής προεκτάσεως, σύμφωνα με την οποία, τα νησιά του Αιγαίου κατακάθονται στην προέκταση της υφαλοκρηπίδας της Ανατολίας.²⁰ Μάλιστα, όπως εξηγεί η Δίπλα, οι εν λόγω άδειες εκτείνονταν δυτικότερα και από την μαξιμαλιστική τουρκική γραμμή, σύμφωνα με την οποία τα νησιά δεν διαθέτουν δικαίωμα υφαλοκρηπίδας.²¹ Όπως αναφέρει και σχετική έκθεση του Κογκρέσου των ΗΠΑ, η πρώτη ελληνοτουρκική κρίση για την υφαλοκρηπίδα ξεκίνησε μετά την πρωτοβουλία της Άγκυρας να αδειοδοτήσει έρευνες στο Αιγαίο, σε παρακείμενες περιοχές των ελληνικών νησιών που η Τουρκία θεωρούσε διεθνή ύδατα, το 1973.²²

Το αποτέλεσμα αυτών των τουρκικών κινήσεων και των επεκτατικών προθέσεων της Τουρκίας εναντίον της Ελλάδας, διαφάνηκε πριν την εισβολή της Κύπρου. Συγκεκριμένα, στις 29 Μαΐου με 4 Ιουνίου 1974, η Τουρκία απέστειλε το ερευνητικό πλοίο Τσανταρλί (Çandarlı) σε αμφισβητούμενες περιοχές του Αιγαίου, υπό τη συνοδεία 32 τουρκικών πολεμικών πλοίων. Σε μία περίοδο ενεργειακής κρίσεως οι προθέσεις της Τουρκίας με την έξοδο του Τσανταρλί ήταν η επίδειξη ισχύος αλλά και μία σαφής αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας επί του Αιγαίου, ιδίως των δικαιωμάτων Ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης και υφαλοκρηπίδας.²³ Για του λόγου το αληθές, η Τουρκία, για πρώτη φορά στις 12 Ιουνίου 1974, κατά την κρίση του Τσανταρλί, ανακοίνωσε ότι θα θεωρήσει «αιτία πολέμου» (casusbelli) την επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας στα 12 μίλια.²⁴ Πρόκειται για μία πρωτοφανή απειλή η οποία παραμένει ενεργή μέχρι σήμερα.

¹⁷ Aurelia A. Georgopoulos, "Delimitation of the Continental Shelf in the Aegean Sea", *Fordham International Law Journal*, Τόμος 12, Τεύχος 1, 1988, σ. 91.

¹⁸ Bahar Rumelili, "Impacting the Greek-Turkish conflicts: The EU is 'what we make of it'", *EUBORDERCONF project*, https://www.academia.edu/19597384/Impacting_the_Greek_Turkish_conflicts_The_EU_is_what_we_make_of_it, (ημερομηνία πρόσβασης: 30 Μαΐου 2021), σ. 181.

¹⁹ Δημήτρης Μπίτσιος, *Πέρα από τα σύνορα, 1974-1977*, Β' έκδοση, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 1983, σ. 67.

²⁰ Συρίγος, *ό.π.*, σ. 244-45.

²¹ Δίπλα, *ό.π.*, σ. 66-67.

²² Greece and Turkey: Current Foreign Aegean Issues - Background and Recent Developments, *CRS Issue Brief*, Carol Migdalovitz, Foreign Affairs and National Defense Division, Congressional Research Service, The Library of Congress, Ενημέρωση 21 Αυγούστου, 1997.

²³ Νεοκλής Σαρρής, *Οι ρίζες της Ελληνοτουρκικής διαμάχης και η Οθωμανική φαντασίωση, Ινφογνώμων Πολιτικά*, 30 Δεκεμβρίου 2009.

²⁴ «Πώς φτάσαμε στην κρίση», *Το Ποντίκι*, Αθήνα 3 Απριλίου 1987.

Στην κρίση του Τσανταρλί η Ελλάδα περιορίστηκε σε καταδίκη της Τουρκίας μέσω διπλωματικής διακοίνωσης διαμαρτυρίας στις 7 Φεβρουαρίου 1974, καθώς η Τουρκία παραβίαζε το Συνέδριο της Γενεύης.²⁵

Παράλληλα οι τούρκοι αξιωματούχοι είχαν θέσει το πλαίσιο των διεκδικήσεων της Άγκυρας, μέσω πολεμικών και προδήλως επεκτατικών δηλώσεων εναντίον της Ελλάδας. Για παράδειγμα, ο πρωθυπουργός Σαντί Ιρμάκ δήλωσε στις 18 Ιανουαρίου 1975 ότι «το μισό Αιγαίο ανήκει σε εμάς.. Εάν η τιμή και τα ενδιαφέροντα του τουρκικού έθνους γίνουν αντικείμενο επιθέσεως, θα συντρίψουμε το κεφάλι του εχθρού». Ομοίως ο πρωθυπουργός Ετζεβίτ υποστήριξε στις 30 Ιουνίου 1974 ότι «η άμυνα των νησιών του Αιγαίου θα πρέπει να αναληφθεί από κοινού από την Ελλάδα και την Τουρκία ως συμμάχων εντός του ΝΑΤΟ». Τέλος και ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Ντεμιρέλ δεν πήγαινε πίσω στα αναθεωρητικά του σχόλια, δηλώνοντας ότι «Η Τουρκία και η Ελλάδα εκτιμούν την αξία της ειρηνικής συνυπάρξεως (...). Η διαφωνία προέρχεται από τον λόγο ότι τα νησιά τα οποία βρίσκονται κοντά στην Τουρκία ανήκουν στην Ελλάδα και όχι στην Τουρκία (...) Τα νησιά αυτά αποτελούν τμήμα τη Ανατολίας και για αιώνες ανήκουν στο κράτος, το οποίο είχε την κυριαρχία στην Ανατολία..».²⁶ Αντίστοιχα, ο Μελί Εσενμπέλ που διετέλεσε υπουργός εξωτερικών της Τουρκίας, δήλωσε Στις 22 Ιανουαρίου 1975 ότι: «Η Τουρκία πρέπει να ακολουθήσει μια δυναμική πολιτική στη θάλασσα του Αιγαίου ... Η Τουρκία δεν είναι πια εκείνη του 1923, της Συνθήκης της Λωζάννης. Είναι μια Τουρκία εν επεκτάσει. Η Κύπρος είναι το πρώτο βήμα στην περιοχή του Αιγαίου».^{27,28}

Οι πιέσεις εντάθηκαν το 1976, με την Τουρκία να διεξάγει αεροπορικές και ναυτικές ασκήσεις στο Αιγαίο δυτικά της Λέσβου, σε απόσταση 8 ν.μ. δυτικά της νήσου. Αν και η Ελλάδα διατηρεί μέχρι και σήμερα τα 6 ν.μ. για τα χωρικά ύδατα, με το Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθ. 12 στις 18 Σεπτεμβρίου 1931, καθορίζει έκτοτε εύρος εναέριου χώρου 10 ν.μ. Παρά το γεγονός πως η Τουρκία παραβιάζει συχνά τον εναέριο χώρο από 6 έως 10 ν.μ., ποτέ δεν προβαίνει στη δέσμευση αυτής της περιοχής για τη διεξαγωγή στρατιωτικών ασκήσεων. Αυτό ακριβώς όμως συνέβη τον Μάρτιο του 1975 και τον Φεβρουάριο του 1976, όταν οι Τούρκοι ενημέρωσαν την Ελλάδα πως η άσκησή τους θα φτάσει σε σημείο 8 ν.μ. από τη Λέσβο.²⁹ Με τις εν λόγω ασκήσεις η Τουρκία ουσιαστικά έθετε την Λέσβο εκτός Ελλάδας για τέσσερις ώρες που θα διαρκούσε η άσκηση, καθώς δεν θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν αεροπορικά και ναυτικά δρομολόγια στην περιοχή. Η Ελλάδα για να αντιμετωπίσει την κατάσταση αποφάσισε να παραχωρήσει άδεια στην Τουρκία να διεξάγει τις ασκήσεις της στη Λέσβο, αρκεί να μην προκαλείτο παρενόχληση στην εναέρια και θαλάσσια κυκλοφορία από και προς το νησί.³⁰ Εν τέλει η Τουρκία δεν πραγματοποίησε την εν λόγω άσκηση, μιας και μέσω της συμφωνίας της με την Αθήνα, είχε προφανώς ήδη πετύχει τον απώτερο σκοπό της, ο οποίος ήταν να αναδείξει τον διεθνή χαρακτήρα του

²⁵Alexis Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean: Imagined Enemies (New Perspectives on South-East Europe)*, Palgrave Macmillan, 2010, σ. 79.

²⁶ Τσιριγώτης, *ό.π.*, σ. 147-148.

²⁷ Μπίτσιος, *ό.π.*, σ. 68.

²⁸ Η Τουρκία έχει σχεδιάσει την «ντε φάκτο» κατάληψη, *Καθημερινή*, 7 Απριλίου 1987.

²⁹ The President's Daily Brief, Central Intelligence Agency, 23 Φεβρουαρίου 1976, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0006015037.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 8 Δεκεμβρίου 2020).

³⁰ The President's Daily Brief, Central Intelligence Agency, 5 Μαρτίου 1976, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0006015047.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 8 Δεκ.20).

εναέριου χώρου και των υδάτων του Αιγαίου, από την ηπειρωτική Ελλάδα μέχρι τα νησιά. Ταυτόχρονα, με την ακύρωση της άσκησης, η Άγκυρα απέφυγε φυσικά και τα οικονομικά κόστη διεξαγωγής της, επιτυγχάνοντας όμως τους στρατηγικούς της στόχους, μέσω των Ελληνικών παραχωρήσεων.³¹ Ωστόσο αντίστοιχες ασκήσεις πραγματοποιήθηκαν στις 2-5 Ιουνίου 1976.³²

Διμερείς επαφές πριν την Κρίση

Την έκρυθμη αυτή κατάσταση επιχείρησε να αμβλύνει η Ελληνική διπλωματία με πολιτικές διμερείς συναντήσεις. Κατόπιν και αμερικανική παρεμβάσεως συναντήθηκαν στη Ρώμη στις 17-19 Μαΐου του 1975 οι δύο υπουργοί Εξωτερικών, Δημήτριος Μπίτσιος και ΙχσάνΤσαγλαγιανγκίλ, δίχως όμως κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα. Ακολούθησε συνάντηση στις Βρυξέλλες την 31^η Μαΐου 1975, των πρωθυπουργών Κωνσταντίνου Καραμανλή και Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ. Προϊόν της εν λόγω συνάντησης ήταν ένα κοινό ανακοινωθέν από το οποίο όμως η Τουρκία υπαναχώρησε κατόπιν πιέσεων του Μπουλέντ Ετσεβίτ, εκ μέρους της αξιωματικής αντιπολίτευσης.

Στα τέλη Ιανουαρίου 1976 οι δύο πλευρές ξεκίνησαν διμερείς επαφές στη Βέρνη προς αναζήτηση λύσεων, οι οποίες είχε αποφασιστεί να διεξαχθούν κατά την προηγούμενη συνάντηση κορυφής στις Βρυξέλλες. Της Ελληνικής ομάδας πρόιστατο ο πρέσβης Ιωάννης Τζούνης, ενώ της Τουρκικής, ο πρέσβης στη Βέρνη, Σουάτ Μπιλγκέ (Suat Bilge). Στις δύο πρώτες συναντήσεις (31 Ιανουαρίου-2 Φεβρουαρίου και 19-20 Ιουνίου 1976), η Τουρκική πλευρά υποστήριζε την ανάγκη περί κοινής χαρτογράφησης και συνεκμετάλλευσης του Αιγαίου, ενώ οι Έλληνες ενέμειναν στην άποψη πως κάτι τέτοιο θα μπορούσε να γίνει κατόπιν οριοθέτησης.³³ Η τουρκική αντιπροσωπεία υποστήριζε επίσης πως τα νησιά δεν έχουν δικαίωμα υφαλοκρηπίδας, αλλά κατακάθονται στη φυσική προέκταση της Ανατολίας. Προς υποστήριξη τούτου, η Τουρκία επικαλείτο την φυσική απόφαση τους Διεθνούς Δικαστηρίου το 1969 για τη Βόρεια Θάλασσα, όπου αναγνωρίστηκε η φυσική προέκταση της Γερμανίας. Σε αυτό ο Τζούνης αντιπαρέβαλλε το γεγονός πως και τα νησιά διαθέτουν φυσική προέκταση. Οι συναντήσεις στη Βέρνη το 1976 συνεχίστηκαν μέχρι και το Ιούλιο, ακόμα και εν μέσω κλιμάκωσης των τουρκικών προκλητικών ενεργειών κατά την κρίση του Αυγούστου. Το σφάλμα αυτής της επιλογής για την Ελλάδα, απεδείχθη έναν μήνα μετά και αφού είχε ξεσπάσει η Κρίση του Χόρα.³⁴ Τότε, τον Αύγουστο του 1976, η Τουρκία υποστήριξε πως είχε ενημερώσει εγκαίρως την Ελλάδα για τις επικείμενες έρευνες του Χόρα στο Αιγαίο, και από τη στιγμή που η Αθήνα, εν πλήρη γνώση αυτού, συμμετείχε σε διμερείς συναντήσεις στη Βέρνη τον Ιούλιο, είχε αποδεχτεί με αυτόν τον τρόπο τις δραστηριότητες του Χόρα.³⁵³⁶ Με τον τρόπο αυτό η Άγκυρα απέδειξε πως οι διμερείς

³¹ The President's Daily Brief, Central Intelligence Agency, 12 Μαΐου 1976, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0006015053.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 8 Δεκ. 20)

³² The President's Daily Brief, Central Intelligence Agency, 19 Μαρτίου 1976, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0006015113.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 8 Δεκ. 20).

³³ Heraclides, *ό.π.*, σ. 87.

³⁴ Το ερευνητικό πλοίο «Χόρα», μετονομάστηκε έπειτα σε «Σισμίκ Ι». Η ονομασία «Χόρα» χρησιμοποιείται στο παρόν κείμενο αναφορικά με την Κρίση του 1976, ενώ το πλοίο αναφέρεται ως «Σισμίκ Ι» ή απλούστερα ως «Σισμίκ», σχετικά με τα γεγονότα της Κρίσης του 1987.

³⁵ Η απάντηση της Τουρκίας στην Ελληνική «ΝΟΤΑ», *Μακεδονία*, 12 Αυγούστου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=12&db=8&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Ιαν. 21).

διαπραγματεύσεις και ο κατευνασμός της από την Ελλάδα, εκλαμβάνεται αποκλειστικά ως νομιμοποίηση και αποδοχή των παραβατικών ενεργειών της, και όχι ως ανασταλτικός μοχλός πίεσης.

Στις 22 Μαΐου 1976 η Ελλάδα επιδίδει διάβημα στην Τουρκία στο οποίο υποστηρίζει πως 1) τα νησιά αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του Ελληνικού κράτους, 2) τα νησιά έχουν δική τους υφαλοκρηπίδα και 3) ότι η υφαλοκρηπίδα μεταξύ των ελληνικών νησιών και των τουρκικών ακτών θα πρέπει να θεσμοθετηθεί μέσω της αρχής της μέσης γραμμής.³⁷

Μέχρι τον Ιούνιο του 1976 οι διμερείς σχέσεις ήταν σχετικά ομαλές, με εξαίρεση ορισμένες αψιμαχίες, όπως ασκήσεις στο Αιγαίο και τουρκικές δηλώσεις πως η Ελλάδα εξοπλίζεται και διαθέτει επεκτατικές βλέψεις. Σε απάντηση μιας τέτοιας δήλωσης του Ντεμιρέλ, ο Καραμανλής πρότεινε ένα σύμφωνο μη επίθεσης, το οποίο θα έβαζε και τέλος στον αγώνα εξοπλισμών μεταξύ των δύο χωρών. «Η πρόταση του συμφώνου του Καραμανλή είχε ως αντικείμενο: 1) την ειρηνική επίλυση των διαφορών, 2) την αποχή από κάθε απειλή ή χρήση βίας και 3) την αμοιβαία ενημέρωση επί των εξοπλισμών των δυο χωρών»³⁸. Ο Ετσεβίτ εκ της αντιπολίτευσης θεωρούσε την πρόταση Καραμανλή μανούβρα ενόψει προέκτασης των χωρικών υδάτων της Ελλάδας. Από την άλλη, το NATO θεωρούσε παράδοξο ένα τέτοιο σύμφωνο μεταξύ μελών του – ή ακόμα χειρότερα, το έβλεπε ως κάτι που θα λειτουργούσε αποσταθεροποιητικά και θα ενίσχυε το σύμφωνο της Βαρσοβίας.³⁹

Την περίοδο εκείνη, η Τουρκία αρνούμενη το σύμφωνο μη επιθέσεως αποφάσισε τη διεξαγωγή ναυτικών ασκήσεων στο Αιγαίο, που για πολλούς θεωρήθηκε ως μια είδους ισχυρότατης αρνητικής απάντησης στην πρόταση του Καραμανλή.⁴⁰ Ήταν ένα γεγονός που προκάλεσε αντιδράσεις για τις επιλογές της κυβέρνησης ΝΔ, με τον βουλευτή της ΕΔΗΚ, Στυλιανό Χούτα να υποστηρίζει ότι μετά την κακόπιστη και προκλητική απάντηση του Ντεμιρέλ επιβάλλεται η ματαίωση των τότε προγραμματισμένων ελληνοτουρκικών διαπραγματεύσεων για την υφαλοκρηπίδα. Επίσης, σύμφωνα με τον Χούτα, η τότε απόφαση της παγκοσμίου διασκέψεως για το δίκαιο της θάλασσας, καθιστούσε περιττή την παραπέρα διαπραγμάτευση, αλλά και επιζήμια για την Ελλάδα.⁴¹ Η τουρκική υπεροψία κλιμακώθηκε με την Άγκυρα να υποστηρίζει ότι θα δώσει επίσημη απάντηση στην ελληνική κυβέρνηση σχετικά με το σύμφωνο μη επιθέσεως, μετά τον τερματισμό της αποστολής και των ερευνών του Χόρα στο Αιγαίο.⁴² Η συνολική κίνηση του Ντεμιρέλ αποτελεί ένα καλό παράδειγμα της αποτυχημένης πολιτικής του κατευνασμού, ειδικά στην αρχή της υπό

³⁶ Αρχείο Κωνσταντίνος Καραμανλής, Τόμος 9, Γενική Επιμέλεια Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Εκδοτική Αθηνών, 1995, σ. 276.

³⁷ Aydın Şihmantere, *Η κρίση της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο 1974-1976*, TürkDişPolitikası Krizleri – Οι κρίσεις της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής, 8 Οκτωβρίου 2015, <https://tdpkrizleri.org/index.php/1974-1976-ege-denizi-krizi> (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Δεκεμβρίου 2020).

³⁸ Συρίγος, *ό.π.*, σ. 311.

³⁹ Heraclides, *ό.π.*, σ. 87/

⁴⁰ Εντοπίστηκαν στην υφαλοκρηπίδα μας 25 περιοχές με πετρέλαιο μεταξύ Έβρο – Χαλκιδικής, *Μακεδονία*, 4 Ιουνίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=4&db=6&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Ιανουαρίου 2021).

⁴¹ Βουλευτής ζητεί ματαίωση συνομιλιών για την υφαλοκρηπίδα, *Μακεδονία*, 4 Ιουνίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=4&db=6&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Ιαν. 21).

⁴² Η Τουρκική απάντηση θα δοθεί στην πρόταση για το σύμφωνο μετά τις έρευνες του «Χόρα», *Μακεδονία*, 6 Ιουλίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=6&db=7&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 6 Ιανουαρίου 2021).

εξέταση περιόδου. Το γεγονός πως η Ελλάδα πρότεινε ένα σύμφωνο μη επιθέσεως και η Τουρκία απαντούσε με στρατιωτικά γυμνάσια και επιθετικού τύπου έρευνες, δεν αναδεικνυε απλά τις προθέσεις της Άγκυρας, αλλά κυρίως την αναποτελεσματικότητα των κατευναστικών προσπαθειών της Αθήνας. Τέλος, τα ελληνικά δημοσιεύματα της εποχής υποστήριζαν ότι αν η Άγκυρα αρνηθεί τη σύναψη του συμφώνου μη επιθέσεως τότε θα αποκαλυφθούν πλέον οι προθέσεις της.⁴³ Ωστόσο αυτό δεν ήταν αρκετό για να επαναθεωρηθεί η πολιτική της η Ελληνική κυβέρνηση. Εν τέλει ο Ντεμιρέλ απέρριψε την Ελληνική πρόταση λέγοντας πως διατηρούσε «δισταγμούς ως προς τη σημασία αλλά και τα πλεονεκτήματα που θα προέκυπταν από τη σύναψη συμφώνου μη επιθέσεως μεταξύ δύο χωρών, οι οποίες είναι μέλη της ίδιας αμυντικής συμμαχίας»⁴⁴. Στην απόρριψη του Ντεμιρέλ, έπαιξε ρόλο και η δριμεία επίκριση που δέχθηκε από την αντιπολίτευση του Λαϊκού Δημοκρατικού Κόμματος του Ετσεβίτ.⁴⁵

Η πολεμική ρητορική κλιμακώθηκε τους μήνες πριν την κρίση, με Τούρκους αξιωματούχους να αναφέρονται ανοιχτά σε επεκτατικά σχέδια κατά της Ελλάδας, τα οποία έφταναν στο σημείο του στυγνού εκβιασμού. Χαρακτηριστικά, ο Τούρκος βουλευτής Τσοκιαλή, μιλώντας στην πολιτική επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης δήλωσε ότι «η μη αναγνώριση των δικαιωμάτων της Τουρκίας στο Αιγαίο, σημαίνει ότι η Ελλάς επιδιώκει τον πόλεμο», ενώ πρόσθεσε ότι αν και η Άγκυρα εφαρμόσει το ίδιο μέτρο, τότε τα νησιά Θάσος, Λέσβος, Σάμος, Ρόδος, Κως, Καστελλόριζο θα περιέλθουν στην Τουρκία.⁴⁶

Η κρίση του Αυγούστου 1976

Το φιτίλι για την κρίση του 1976 το είχε ανάψει έξι μήνες νωρίτερα ο Τούρκος πρωθυπουργός Ντεμιρέλ, ο οποίος είχε απειλήσει πως θα στείλει Τουρκικό ερευνητικό στο Αιγαίο. Αυτό το έπραξε για να απαντήσει στους εσωτερικούς επικριτές του, όπως τον Μπουλέντ Ετσεβίτ, και για να επανεδραιώσει τη θέση της Τουρκίας στο Αιγαίο.⁴⁷ Η αφορμή δόθηκε στις αρχές του Ιουνίου, όταν ξεκίνησαν ξανά οι Ελληνικές γεωτρήσεις στην περιοχή Πρίνου της Θάσου. Μετά την αποχώρηση της εταιρίας «Οσεάνικ» από την υπεύθυνη κοινοπραξία, πραγματοποιήθηκε η εισχώρηση της Γερμανικής «Βίντερσαλ» στον όμιλο, η οποία φιλοδοξούσε να συνεχίσει τις γεωτρητικές προσπάθειες τόσο στη θαλάσσια περιοχή του Πρίνου, όσο και σε άλλα σημεία μεταξύ Καβάλας και Θάσου, μεταφέροντας μηχανήματα ελέγχου υδρογοναναθράκων, για βυθομετρήσεις και για ωκεανογραφικές μελέτες στο πλωτό γεωτρύπανο «Βοτέγκο 5».⁴⁸ Σύμφωνα με τον πρόεδρο της δημόσιας επιχειρήσεως πετρελαίου και οικονομικό σύμβουλο παρά τω πρωθυπουργώ, Γεώργιο Σπέντζα, στην περιοχή του βορείου Αιγαίου, μεταξύ Έβρου και Χαλκιδικής, είχαν εντοπισθεί επί της υφαλοκρηπίδας, 25 περίπου περιοχές με πετρέλαιο, από τις οποίες μέχρι τότε είχαν

⁴³ Σύμφωνο μη επιθέσεως Ελλάδας και Τουρκίας, *Καθημερινή*, 18 Απριλίου 1976

⁴⁴ Απόσπασμα από την απαντητική επιστολή του τούρκου πρωθυπουργού, Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, προς τον Έλληνα πρωθυπουργό που επεδόθη τη 17^η Μαΐου 1976

⁴⁵ Μικρές ελπίδες η Τουρκία να επιδείξει πνεύμα συνδιαλλαγής με την Ελλάδα, *Μακεδονία*, 3 Ιουνίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=3&db=6&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Ιαν. 21).

⁴⁶ Οι Τούρκοι ανέβαλαν την έξοδο του «Χόρα», *Μακεδονία*, 30 Ιουνίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=30&db=6&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 6 Ιαν. 21).

⁴⁷ Heraclides, *ό.π.*, σ. 88.

⁴⁸ Επαναρχίζουν γεωτρήσεις αλλά θα αργήσει η άντληση πετρελαίου, *Μακεδονία*, 2 Ιουνίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=2&db=6&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Ιαν. 21).

ερευνηθεί με γεωτρήσεις από την Οσεάνικ μόνον οι τρεις.⁴⁹ Ωστόσο τα αποτελέσματα των γεωτρήσεων δεν ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικά.⁵⁰

Ήδη από τον Μάρτιο του 1976, η τουρκική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι ένα τουρκικό ωκεανογραφικό σκάφος, το Σισμίκ 1 (πρώην Χόρα, ναυπηγηθέν στη ναζιστική Γερμανία το 1942 και μετονομασθέν από την Ελληνική λέξη «σεισμός»), επρόκειτο να πραγματοποιήσει σεισμολογικές έρευνες στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, για να διαπιστώσει εάν στο υπέδαφος υπήρχαν πετρελαϊκά κοιτάσματα.⁵¹ Σύμφωνα με δημοσιεύματα της εποχής η Άγκυρα είχε ξοδέψει 15 εκατομμύρια δολάρια για να εξοπλίσει το «Χόρα» με σεισμικά όργανα και χάρτες που σχεδιάστηκαν από αμερικανική εταιρία, και οι οποίοι κόστιζαν 150.000 δολάρια ο καθένας. Είχε επίσης καταστεί από τότε σαφές, πως όταν ολοκληρωνόντουσαν οι σεισμικές μελέτες, θα ακολουθούσαν έρευνες για ανεύρεση πετρελαίου και γεωτρήσεις.⁵²

Πραγματοποιώντας εκτίμηση της κατάστασης, σε ενημερωτικό του έγγραφο προς τον Αμερικανό Πρόεδρο Φορντ τον Μάρτιο του 1976, ο Σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας των ΗΠΑ, Brent Scowcroft, υποστήριξε πως αν η Τουρκία πραγματοποιήσει την απειλή της για έρευνες, τότε η πιθανότητα σύρραξης θα αυξηθεί αδιαμφισβήτητα.⁵³ Η ελληνική πλευρά αντέδρασε στην ανακοίνωση της κυβέρνησης Ντεμιρέλ, επισημαίνοντας, αφενός ότι το πλοίο δεν θα έπρεπε να πραγματοποιήσει έρευνες σε περιοχές που η Ελλάδα θεωρούσε ότι της ανήκαν, αφετέρου ότι οι έρευνες θα είχαν συνέπειες στον διάλογο που είχε ήδη ξεκινήσει μεταξύ των δύο χωρών.⁵⁴ Ωστόσο παρά την ρητορική ελληνική αντίδραση, ο ελληνοτουρκικός διάλογος που ήταν εν εξελίξει στη Βέρνη δεν διεκόπη. Σε συνέντευξη που παραχώρησε ο Αμερικανός Πρέσβης στην Αθήνα, Jack Kubisch, δήλωσε πως η Ελληνική Κυβέρνηση είχε προειδοποιήσει την τουρκική πλευρά, ότι αν πραγματοποιούσε έξοδο του Σισμίκ, τότε «Ελληνικά πολεμικά πλοία θα διέκοπταν την πορεία του, θα το καταλάμβαναν και θα το μετέφεραν σε κάποιο Ελληνικό λιμάνι».⁵⁵ Μετά από τρεις αναβολές της εξόδου του «Χόρα», το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας της Τουρκίας αποφάσισε την 13^η Ιουλίου 1976, την πραγματοποίηση της ερευνητικής αποστολής.

Σε συνάντησή του με τον Αμερικανό Υπουργό Κίσινγκερ λίγο πριν την έξοδο του πλοίου, ο Τούρκος ΥΠΕΞ Τσαγλαγιανγκίλ ανέφερε πως εξήγησε την κατάσταση στον Έλληνα πρέσβη, Κοσμάδόπουλο, στην Άγκυρα περιμένοντας την κατανόηση της Ελληνικής πλευράς,

⁴⁹ Εντοπίστηκαν στην υφαλοκρηπίδα μας 25 περιοχές με πετρέλαιο μεταξύ Έβρου – Χαλκιδικής, *Μακεδονία*, 4 Ιουνίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=4&db=6&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Ιανουαρίου 2021).

⁵⁰ Συνεχίζεται η γεώτρηση ανοικτά του Λιμένος Θάσου σε βάθος 4.700 ποδών, *Μακεδονία*, 24 Ιουνίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=24&db=6&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Ιαν. 21).

⁵¹ Συρίγος, *ό.π.*, σ. 315.

⁵² Μικρές ελπίδες η Τουρκία να επιδείξει πνεύμα συνδιαλλαγής με την Ελλάδα, *Μακεδονία*, 3 Ιουνίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=3&db=6&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Ιαν. 21).

⁵³ Meeting with Foreign Minister Caglayangil of Turkey, 1976, *The White House*, National Security Advisor Brent Scowcroft, 24 Μαρτίου 1976, <https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0314/1553406.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 21 Οκτωβρίου 2020).

⁵⁴ Συρίγος, *ό.π.*, σ. 315.

⁵⁵ Ambassador Jack B. Kubisch, Interview by Henry E. Mattox, *The Association for Diplomatic Studies and Training*, Foreign Affairs Oral History Project, 6 Ιανουαρίου 1989, <https://www.adst.org/OH%20TOCs/Kubisch,%20Jack%20B%20.toc.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Νοεμ. 20).

διαμηνύοντάς του πως αν η Ελλάδα αποδεχόταν την απλή διεξαγωγή ερευνών από το Σισμίκ, τότε η Τουρκία δεν θα έστελνε πλοία του πολεμικού ναυτικού να συνοδέψουν το πλοίο. Η απάντηση της Ελληνικής πλευράς ήταν θετική υπό δύο προϋποθέσεις: Ότι η Τουρκία θα κατέθετε λεπτομερώς και εγκαίρως το πλήρες ερευνητικό πρόγραμμα του Σισμίκ και πως στο τέλος θα μοιραζόταν τα αποτελέσματα της έρευνας με την Ελλάδα. Ο Τσαγλαγιανγκίλ απέρριψε ως απαράδεκτες τις εν λόγω προϋποθέσεις, υποστηρίζοντας πως η Τουρκία ούτε ζητούσε ούτε χρειαζόταν την άδεια της Ελλάδας για να διεξάγει την έρευνα.⁵⁶

Ο Τσιριγώτης τονίζει το γεγονός πως η Άγκυρα ανέβαλε τρεις φορές την έξοδο του Σισμίκ στο Αιγαίο. Στις απειλητικές δηλώσεις του Ντεμιρέλ η Ελλάδα αποδέχτηκε την έξοδο του τουρκικού πλοίου θέτοντας κάποιες προϋποθέσεις. Αυτό αποτελούσε μία μερική παραχώρηση της Ελλάδας προς την Τουρκία. Το γεγονός αυτό με την παράλληλα αποδοχή της ελληνικής κυβέρνησης για διμερείς διαπραγματεύσεις στο ζήτημα της υφαλοκρηπίδας «συνώθησε στην κλιμάκωση των πολιτικών ενεργειών της Άγκυρας».⁵⁷

Μέχρι και τον Ιούνιο του 1976, ελληνικές πηγές ήλπιζαν σε εξωτερικές πιέσεις που θα σταματούσαν την Άγκυρα από την έξοδο του Χόρα.⁵⁸ Η ιδέα της αποτροπής δεν φαίνεται να κυριαρχούσε. Στις 5 Αυγούστου 1976, και αφού προηγήθηκαν διαδοχικές αναβολές και μία περιορισμένη έξοδος του σκάφους στα ανοιχτά της Τουρκίας, ο Ντεμιρέλ διέταξε να ξεκινήσει η δεύτερη φάση ερευνών του τουρκικού ερευνητικού, το οποίο θα πραγματοποιούσε ένα τριήμερο ταξίδι (6-8 Αυγούστου), σε αναζήτηση σεισμικών δεδομένων, σε ευαίσθητες αυτή τη φορά περιοχές βορειοδυτικά της Λέσβου. Επρόκειτο για περιοχές οι οποίες θεωρούνται «τμήμα της Ελληνικής υφαλοκρηπίδας» από την Ελλάδα, και «αμφισβητούμενες» από την Τουρκία.⁵⁹ Επιδεικνύοντας ιδιαίτερα σκληρή στάση, ο Ντεμιρέλ δήλωσε ότι τυχόν παρεμπόδιση του σκάφους θα θεωρείτο *casus belli*.⁶⁰ Η Τουρκία είχε αρχίσει να χρησιμοποιεί και να επαναλαμβάνει τις απειλές πολέμου κατά την Κρίση του Αυγούστου.

Σε διαφορετικό ύφος και προσπαθώντας να ρίξει τους τόνους, ο υπουργός εξωτερικών Τσαγλαγιανγκίλ δήλωνε ότι οι επιστημονικές έρευνες δεν μπορούσαν να θεμελιώσουν νομικές αξιώσεις επί της υφαλοκρηπίδας.^{61,62} Ο ίδιος όμως ο Τσαγλαγιανγκίλ σε συνομιλία του με τον Κίσινγκερ επέδειξε αποφασιστικότητα, υποστηρίζοντας μάλιστα πως η Τουρκία

⁵⁶ Memorandum of Conversation, 1976, The Aegean Crisis, Volume XXX, *Foreign Relations of the United States*, Library of Congress, Manuscript Division, Kissinger Papers, Box CL 276, 14 Αυγούστου 1976, <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/96609.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 21 Οκτωβρίου 2020).

⁵⁷ Τσιριγώτης, *ό.π.*, σ. 162.

⁵⁸ Η Τουρκία αποκλείει προσφυγή στη Χάγη για την υφαλοκρηπίδα, *Μακεδονία*, 17 Ιουνίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=17&db=6&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Ιαν. 21).

⁵⁹ Παραβίασε το «Σισμίκ» την υφαλοκρηπίδα μας, *Μακεδονία*, 8 Αυγούστου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=8&db=8&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιαν. 21).

⁶⁰ Furkan Şen, "Türk Milliyetçiliğine "Öteki" Algısı: Yunanistan'la Çözülemeyen Ege Sorunu", *Türk İdare Dergisi*, <http://www.tid.gov.tr/Makaleler/T%C3%BCrk%20Milliyet%C3%A7ili%C4%9Fi%20ve%20%C3%96teki%20Alg%C4%B1s%C4%B1%20Yunanistan'la%20%C3%87%C3%B6z%C3%BClemeyen%20Ege%20Sorunu.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Δεκεμβρίου 2020), σ. 196.

⁶¹ Συρίγος, *ό.π.*, σ. 315.

⁶² Memorandum of Conversation, 1976, The Aegean Crisis, Volume XXX, *Foreign Relations of the United States*, Library of Congress, Manuscript Division, Kissinger Papers, Box CL 276, 14 Αυγούστου 1976, <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/96609.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 21 Οκτωβρίου 2020).

πιστεύει ότι έχει δίκιο σχετικά με την ερευνητική της δραστηριότητα και συνεπώς «εάν αυτή οδηγήσει σε ένοπλη σύγκρουση, ας είναι».⁶³ Η υποβάθμιση της εξόδου του Χόρα που επιχείρησε ο Τσαγλαγιανγκίλ, δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να επικρατήσει διότι όλες οι πλευρές γνώριζαν πολύ καλά τη βαρύτητα της συγκεκριμένης τουρκικής ενέργειας. Ενδεικτικό είναι το τηλεγράφημα της αμερικανικής πρεσβείας στην Άγκυρα το 1974, με το οποίο ενημέρωνε το υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ, ότι αδιαμφισβήτητα, οι τουρκικές δραστηριότητες ερευνών για πετρέλαιο στο Αιγαίο αποτελούσαν σαφή πρόκληση για τις Ελληνικές θέσεις, δεδομένου μάλιστα πως η Τουρκία επιθυμούσε να προσκαλέσει Αμερικανικές και άλλες ξένες εταιρίες στις ερευνητικές τις δραστηριότητες.⁶⁴

Ο Ηρακλείδης υποστηρίζει ότι το Σισμίκ / Χόρα, ήταν ένα ετοιμόρροπο σκάφος, το οποίο μετά βίας μπορούσε να επιπλεύσει, πόσο μάλλον να διεξάγει ουσιαστική έρευνα στην υφαλοκρηπίδα, και κατά την έξοδό του συνοδευόταν από ένα μόνο Τουρκικό πολεμικό πλοίο, εν αντιθέσει με το Τσανταρλί (Çandarlı) το οποίο το 1974 συνοδευόταν από 32 πλοία. Ωστόσο, ακολουθώντας την καυστική ρητορική του Ντεμιρέλ, ο ηγέτης του Κόμματος Εθνικιστικού Κινήματος (MHP), Türkeş (Τουρκές - ένας εκ των δύο αναπληρωτών πρωθυπουργών), έριξε και αυτός λάδι στη φωτιά υποστηρίζοντας πως τα ανατολικά Ελληνικά νησιά έπρεπε να είναι Τουρκικά.⁶⁵

Το Χόρα απέπλευσε μέσα σε κλίμα εθνικιστικού παροξυσμού με πανηγυρισμούς και επικλήσεις στον Αλλάχ, θυσίες προβάτων, προσευχές ιμάμηδων, επικαλύψεως του σκάφους με αίμα των θυσιασθέντων προβάτων κ.ά.⁶⁶ Παρά τις σχετικές παρεμβάσεις ξένων κρατών, περιλαμβανομένων των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ, το Σισμίκ παραβίασε την ελληνική υφαλοκρηπίδα, πραγματοποιώντας σεισμολογικές έρευνες στο θαλάσσιο χώρο ανάμεσα στον Άγιο Ευστράτιο, τη Λέσβο και τις μικρασιατικές ακτές πλησίον της Λέσβου (στις 6-15 Αυγούστου). Επρόκειτο για περιοχές διαμφισβητούμενης υφαλοκρηπίδας σύμφωνα με την τουρκική πλευρά. Ενδεικτική είναι η μαρτυρία του υπουργού Εξωτερικών Μπίτσιου, ο οποίος εξηγεί ότι μετά την κατάφωρη αυτή παραβίαση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων, «η αγανάκτηση στην Ελλάδα ογκώθηκε».⁶⁷ Μετά την πρώτη τετράωρη παραβίαση, η Ελλάδα επέδωσε την ακόλουθη επίσημη διακοίνωση στην Άγκυρα στις 7 Αυγούστου:

Η ελληνική Κυβέρνησις έχει την τιμήν να γνωρίση εις το τουρκικό υπουργείο των Εξωτερικών ότι την 19:45 ώραν της 6^{ης} Αυγούστου 1976 το τουρκικό πλοίο «Μ.Τ.Α. Σισμίκ - 1» επεσημάνθη εις ύδατα διεθνή μεν, αλλά υπερκείμενα της ελληνικής υφαλοκρηπίδος.

⁶³ Memorandum of Conversation, 1976, The Aegean Crisis, Volume XXX, *Foreign Relations of the United States*, Library of Congress, Manuscript Division, Kissinger Papers, Box CL 276, 14 Αυγούστου 1976, <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/96609.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 21 Οκτωβρίου 2020).

⁶⁴ Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State, 1974, Volume XXX, *Foreign Relations of the United States*, National Archives, Nixon Presidential Materials, NSC Files, Box 634, Country Files, Middle East, Turkey, Vol. IV, 15 Μαρτίου 1974, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v30/d200> (ημερομηνία πρόσβασης: 26 Νοεμβρίου 2020).

⁶⁵ Heraclides, *ό.π.*, σ. 88.

⁶⁶ Το «Χόρα» πλέει στο Αιγαίο, *Μακεδονία*, 24 Ιουλίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=24&db=7&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Ιαν. 21).

⁶⁷ Μπίτσιου, *ό.π.*, σ.80.

Περί την 22.00 ώραν η ελληνική Κυβέρνησις επληροφορείτο ότι από της 20.54 ώρας είχε διαπιστωθή ότι το τουρκικό ερευνητικό σκάφος προέβαινε εις σεισμικής διερεύνησιν της ελληνικής υφαλοκρηπίδος άνευ της συγκαταθέσεως της ελληνικής Κυβερνήσεως. Η διερεύνησις αυτή εξηκολούθει τουλάχιστον μέχρι της 22.40 ώρας.

Την 00.30 ώραν της 7^{ης} Αυγούστου το σκάφος «Μ.Τ.Α. Σισμίκ - 1» εγκατέλειπε τα υπερκείμενα της ελληνικής υφαλοκρηπίδος ύδατα.

Η περιοχή όπου διεξήχθη διερεύνησις περιλαμβάνεται μεταξύ των ακολούθων επτά στιγμάτων: Πλάτος 39 26,5 Β. Μήκος 25 48 Α. Πλάτος 39 22 Β. Μήκος 25 45 Α. Πλάτος 39 23 Β. Μήκος 25 44 Α. Πλάτος 39 26 Β. Μήκος 25 45 Α. Πλάτος 39 28 Β. Μήκος 25 44 Α. Πλάτος 39 30 Β. Μήκος 25 43 Α.

Συμφώνως προς τα αρχάς του Διεθνούς Δικαίου το τμήμα τούτου της υφαλοκρηπίδος του Αιγαίου ανήκει εις την Ελλάδα.

Η Ελληνική Κυβέρνησις διαμαρτύρεται διά την κατάφωρον ταύτην παραβίασιν των απορρεόντων εκ του Διεθνούς Δικαίου δικαιωμάτων της. Και ζητεί από την Τουρκικήν Κυβέρνησιν να λάβει επειγόντως παν πρόσφορον μέτρον ίνα η παραβίασι αυτή μη επεναληφθή εις το μέλλον.

Η Ελληνική Κυβέρνησις δηλοί ωσαύτως, ότι επιφυλάσσεται απάντων των δικαιωμάτων της επί της υφαλοκρηπίδος της ανηκούσης εις την Ελλάδα.⁶⁸

Η απάντησις της Τουρκίας στην Ελληνική «νότα» ήταν η εξής:

Εφ' όσον η οριοθετησις της υφαλοκρηπίδος του Αιγαίου, μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας δεν συνετελέσθη, η πρόσφατος ελληνική απόπειρα όπως ωρισμέναίπεριοχαί πέραν των χωρικών υδάτων εις το Αιγαίον χαρακτηρισθούν ως «Ελληνική Υφαλοκρηπίς», αντίκειται εις τους κανόνας και τας αρχάς του Διεθνούς Δικαίου. Κατά συνέπειαν, ο Ελληνικός ισχυρισμός περί παραβιάσεως των Ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων είναι τελείως αστήρικτος.

Η Τουρκική κυβέρνησις επιθυμεί επίσης, να επισύρη την προσοχήν της Ελληνικής κυβερνήσεως επί του γεγονότος ότι το «Σισμίκ - 1» διεξάγει τας έρευνας του έξω των χωρικών υδάτων εν τω Αιγαίω, ένθα η υφαλοκρηπίς χρήσει εισέτι οριοθετήσεως.

Η Τουρκική κυβέρνησις επιφυλάσσουσα την θέσιν της, αναφορικώς προς την οριοθέτησιν της υφαλοκρηπίδος εις το Αιγαίον, επιθυμεί να επαναλάβη ότι μονομερείς δηλώσεις και διεκδικήσεις της Ελλάδος δεν αποτελούν νομική βάση διά την δημιουργία κυριαρχικών δικαιωμάτων επί της υφαλοκρηπίδος, επί της οποίας η Τουρκία και η Ελλάς διεξάγουν διμερείς διαπραγματεύσεις προς τον σκοπόν ανευρέσεως μιας λύσεως αποδεκτής από τα δύο μέρη.

⁶⁸ Έντονη διακοίνωσις των Αθηνών προς την Άγκυρα, Το Βήμα, 8 Αυγούστου 1976.

Εν όψει των ανωτέρω, και ως εξηγήθη προφορικώς εις τον Έλληνα πρέσβυν κ. Κοσμαδόπουλον την 7^{ην} Αυγούστου, η Τουρκική κυβέρνηση θεωρεί την διαμαρτυρίαν της Ελληνικής κυβερνήσεως, ήτις στερείται κάθε βάσεως, ως εντελώς απαράδεκτον.

Η Τουρκική κυβέρνηση δηλοί ότι αι έρευναι θα διεξαχθούν βάσει του καθορισθέντος προγράμματος και καλεί την Ελληνικήν κυβέρνησιν να απόσχη από κάθε προκλητική ενέργειαν, ήτις θα ηδύνατο να παρεμποδίση τας έρευνας του «Σισμίκ - 1» εις το Αιγαίον.⁶⁹

Η ακόλουθη δεύτερη παραβίαση της υφαλοκρηπίδας της νήσου Λέσβου, με βυθομετρήσεις του τουρκικού σκάφους στην περιοχή μεταξύ του βορείου τμήματος του νησιού (Γαβαθά) και της Τενέδου, αποτελούσε και την έμπρακτη απόρριψη της ελληνικής διακοινώσεως από πλευράς Τουρκίας.⁷⁰ Στις 9 Αυγούστου έγιναν δύο ακόμα παραβιάσεις στην υφαλοκρηπίδα της Λήμνου στις 07:30 το πρωί και στις 17:17 αντίστοιχα. Κατά την ερευνητική του δραστηριότητα το Χόρα τελούσε υπό στενή επιτήρηση από ελληνικά πολεμικά πλοία, ενώ παράλληλα οι δύο χώρες διεξήγαγαν αεροναυτικές ασκήσεις στην ευρύτερη περιοχή.⁷² Η Τουρκία, μέσω δηλώσεων Ντεμιρέλ, υπουργού Εξωτερικών Τσαγλαγιανγκιλ και Αρχηγού ΓΕΣ, Σαντσάρ, είχε ξεκαθαρίσει ότι αν υπήρχε καταβύθιση του πλοίου θα υπήρχαν ισχυρά αντίποινα κατά της Ελλάδας.⁷³

Ακολούθησε δεύτερη διακοίνωση διαμαρτυρίας της Ελλάδας με το παρακάτω κείμενο:

1. Η Ελληνική Κυβέρνησις είχε κάθε λόγον να ελπίζει ότι εν όσωσυνεχίζοντο οι διαπραγματεύσεις μετά της Τουρκικής Κυβερνήσεως επί του θέματος της οριοθετήσεως της υφαλοκρηπίδος του Αιγαίου, η Τουρκική Κυβέρνησις ουδέν θα ελάμβανε μέτρον και δεν θα προέβαινεν εις ουδεμίαν πράξιν, φύσεως δυναμένης να παρεμποδίσει την επιτυχίαν των διαπραγματεύσεων αυτών.

2. Εν τούτοις, την 14^{ην} Μαρτίου 1976, ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών κ. Κιλήτσεδήλου δημόσια ότι σκάφος ειδικώς εξοπλισμένον προς διερεύνησιν της υφαλοκρηπίδος θα ενήργει εις ζώναι αι οποίαι, ως δεν ηδύνατο να αγνοεί η Τουρκική Κυβέρνησις, θεωρούνται υπό της Ελληνικής κυβερνήσεως ως ανήκουσαι εις την ελληνικήν υφαλοκρηπίδα, δυνάμει των αρχών του Διεθνούς Δικαίου.

3. Η Ελληνική Κυβέρνησις δεν παρέλειψε να εκδηλώσει τας επί του θέματος ανησυχίας της προς την Τουρκικήν κυβέρνησιν δι' αιτήσεως διασαφίσεως των προθέσεων της τελευταίας ταύτης, υποβληθείσης προφορικώς υπό του πρέσβευς της Ελλάδος κ. Κοσμαδοπούλου εις την Α. Ε. τον υπουργόν των Εξωτερικών της Τουρκίας, την 17^{ην} Μαρτίου 1976. Την αίτησιν αυτήν ηκολούθησε Μνημόνιον, απευθυνθέν προς τον αυτόν σκοπόν την 24^{ην} Μαρτίου 1976

⁶⁹ Η απάντηση της Τουρκίας, *Το Βήμα*, 10 Αυγούστου 1976.

⁷⁰ Παρεβιάσθη η υφαλοκρηπίδα - Μελετάται η κλιμάκωση μέτρων μετά την επίδοση χθες ελληνικής διακοινώσεως, *Καθημερινή*, 8 Αυγούστου 1976.

⁷¹ Στρατιωτικοπολιτικό τέχνασμα οι παραβιάσεις του «Σισμίκ», *Τα Νέα*, 9 Αυγούστου 1976.

⁷² Συρίγος, *ό.π.*, σ. 316.

⁷³ Και ο Σαντσάρ απειλεί αν γίνη επέμβαση εναντίον του «Χόρα», *Μακεδονία*, 17 Ιουλίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=17&db=7&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Ιαν. 21).

υπό της πρεσβείας της Ελλάδος εν Αγκύρα εις το Τουρκικόν υπουργείον των Εξωτερικών. Ούτε το εν ούτε το έτερον εκ των διαβημάτων αυτών έτυχεν ικανοποιητικής απαντήσεως.

4. Υπό τας συνθήκας αυτάς και επ' αυκαιρία της συναντήσεως εμπειρογνώμόνων επί της υφαλοκρηπίδος, ήτις επραγματοποιήθη εις την Βέρνην την 19 - 20^η Ιουνίου ε. ε., ο Έλλην διαπραγματευτής επέσυρε την προσοχήν της Τουρκικής Αντιπροσωπείας, εν ολομελεία, και του αρχηγού της, εν ιδιωτική συνομιλία, επί της σημασίας την οποίαν αποδίδει η Ελλάς εις την ανάγκην όπως εκάτερον των κρατών απέχει παντός μέτρου ή ενεργείας, δυναμένου να επιδεινώσει την κατάστασιν εις το Αιγαίον Πέλαγος ή να προδικάσει τα τελικά δικαιώματα των δύο μερών. Η διενέργεια σεισμικών ερευνών υπό του τουρκικού ερευνητικού σκάφους Μ.Τ.Α. ΣΙΣΜΙΚ 1, άνευ της συγκαταθέσεως της Ελληνικής κυβερνήσεως εις τας περιοχάς τας οποίας αυτή θεωρεί ως ανηκούσας εις την ελληνικήν υφαλοκρηπίδα, εμνημονεύθη ειδικώς εις ιδιωτικήν συνομιλίαν με τον αρχηγόν της Τουρκικής Αντιπροσωπείας, ως αποτελούσα διά την Ελληνικήν Κυβέρνησιν γεγονός θίγον τα δικαιώματά της και δυναμένη να επιδεινώσει την κατάστασιν εις το Αιγαίον.

5. Προσφάτως ακόμη, κατά δύο συνομιλίας του μετά της Α.Ε. του Τούρκου υπουργού των Εξωτερικών, υπό ημερομηνίαν 21 και 23.7.76, ο Πρέσβυς της Ελλάδος εν Αγκύρα επανέλαβε, κατά τον σαφέστερον δυνατόν τρόπον, τας ανησυχίας τας οποίας επροκάλει εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν η τυχόν παραβίασις των δικαιωμάτων της εξ ενδεχομένης διερευνήσεως της συγκαταθέσεώς της, της ανηκούσης εις την Ελλάδα υφαλοκρηπίδος. Επίσης, ετόνισε τας δυσμενείς συνεπείας τας οποίας θα συνεπήγετο παρομοία ενέργεια διά τας σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών και γενικωτέρον διά την κατάστασιν εις το Αιγαίον.

6. Εν συνεχεία των συνομιλιών τούτων, η Ελληνική Κυβέρνησις, επιθυμούσα να προλάβει τας ανεπιθυμήτους αυτάς συνεπείας, εξήτασεν ορισμένας προφορικές διαβεβαιώσεις δοθείσας εις τον πρέσβυν της Ελλάδος υπό της Α. Ε. του υπουργού των Εξωτερικών της Τουρκίας. Επρόκειτο να διαβεβαιωθεί ότι αι έρευναι του ΣΙΣΜΙΚ Ι θα ήσαν καθαρώς επιστημονικάι και ότι εν πάση περιπτώσει δεν θα εθίγοντο τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδος επί της υφαλοκρηπίδος της. Η Ελληνικήν κυβέρνησις είχεν υποδείξει όπως το δρομολόγιον του σκάφους ΣΙΣΜΙΚ Ι της ανακοινωθεί εκ τ ων προτέρων προς αποφυγήν μεταγενέστερων ανεπιθυμητών παρεξηγήσεων και όπως τα αποτελέσματα αυτών των καθαρώς επιστημονικών ερευνών δημοσιευθούν. Πρίν όμως ακόμη πληροφορηθεί τας απόψεις της Ελληνικής Κυβερνήσεως, ο Τούρκος υπουργός των Εξωτερικών, όστις προηγουμένως δεν είχεν εύρει τον καιρόν να δεχθεί τον Πρέσβυν της Ελλάδος, προέβαινεν εις μίας δήλωσιν εις την τουρκικήν ραδιοτηλεόρασιν η οποία, ως εκ του περιεχομένου της, έθετε τέρμα εις τας σκέψεις αυτάς.

7. Από της 19:45' ώρας της 6^{ης} Αυγούστου 1976 μέχρι 00.30' ώρας της 7^{ης} Αυγούστου 1986 το τουρκικό σκάφος ΜΤΑΣΙΣΜΙΚ επεσημάνθη διερευνών σεισμικώς την ελληνικήν υφαλοκρηπίδα και συγκεκριμένως περιοχής περιλαμβανομένην μεταξύ των κατωτέρω στιγμάτων: Πλάτος 39 26,5 Β. - Μήκος 2550,5 Α. Πλάτος 39 25 Β. - Μήκος 25 48 Α. Πλάτος 39 22 Β. Μήκος 25 45 Α. Πλάτος 39 23 Β. Μήκος 25 44 Α. Πλάτος 39 26 Β. Μήκος 25 45 Α. Πλάτος 39 28 Β. Μήκος 25 44 Α. Πλάτος 39 30 Β. Μήκος 25 43 Α. Την 7^{ην} Αυγούστου 1986, η Ελληνική κυβέρνησις διεμαρτύρητο προς την Τουρκικήν Κυβέρνησιν κατά της παρανόμου ταύτης δραστηριότητος του σκάφους Σισμικ Ι και εζήτη όπως ληφθούν άπαντα τα πρόσφορα μέτρα, προς αποφυγήν επαναλήψεώς της εις το μέλλον.

8. Την διαμαρτυρίαν ταύτην η Τουρκική Κυβέρνησις απέρριψε διά της υπ' αριθμ. SIGMISIMD3-754, 526 4432 από 8^{ης} τρέχοντος διακοινώσεως με επιχειρήματα τα οποία η Ελληνική Κυβέρνησις δεν δύναται να αποδεχθή. Ειδικώς, ο ισχυρισμός ότι δεν συνετελέσθη η οριοθέτησις ασφαλώς δεν δικαιολογεί ενεργείας αι οποίαι δημιουργούν έντασιν και δυσχεραίνουν την επίλυσιν της διαφοράς. Εξ άλλου, εφ' όσον η Τουρκική Κυβέρνησις απεφάσισε να αμφισβητήση την ελληνικήν θέσιν, θα ώφειλεν, αντί να προβή εις οιανδήποτε ενέργειαν να προσφύγη εις συνεστημένον διεθνές όργανον ίνα κριθί υπ' αυτού το βάσιμον των ισχυρισμών της. Διότι αποτελεί βασικήν αρχήν του Δικαίου ότι ο αμφισβητών έχει το βάρος της αποδείξεως της αμφισβητήσεώς του. Ενώ εάν προβή εις ενεργείας, κατολισθαίνει εις την αυθαιρεσίαν.

9. Παρά ταύτα το τουρκικό σκάφος εσυνέχισε την παράνομον σεισμικήν διερεύνησιν της ελληνικής υφαλοκρηπίδος από της 11.20 ώρας της 7^{ης} τρέχοντος μέχρι της 13.30 ώρας της 8^{ης} τρέχοντος αδιακόπως. Η διερεύνησις επανειλήφθη την 15^{ην} ώραν της 8^{ης} Αυγούστου και εσυνεχίζετο μέχρι της 18.00 ώρας. Η διερευνηθείσα περιοχή ορίζεται διά των εξής συντεταγμένων: Πλάτος 39 25 Β. Μήκος 25 24 Α. Πλάτος 39 22,5 Β. Μήκος 25 47,2 Α. Πλάτος 39 20 Β. Μήκος 25 40 Α. Πλάτος 39 20,7 Β. Μήκος 25 37 Α. Πλάτος 39 25,8 Β. Μήκος 25 32,6 Α. Πλάτος 39 34 Β. Μήκος 25 25,2 Α. Πλάτος 39 40 Β. Μήκος 25 23,5 Α. Πλάτος 39 40 Β. Μήκος 25 27,2 Α. Πλάτος 39 30,7 Β. Μήκος 25 33,5 Α. Πλάτος 39 22,2 Β. Μήκος 25 38,7 Α. Πλάτος 39 22,5 Β. Μήκος 25 41,3 Α. Πλάτος 39 34,5 Β. Μήκος 25 36 Α. Πλάτος 39 43,5 Β. Μήκος 25 28,5 Α. Πλάτος 39 42 Β. Μήκος 25 32,2 Α. Πλάτος 39 29,6 Β. Μήκος 25 43,5 Α. Πλάτος 39 24,9 Β. Μήκος 25 48 Α. Πλάτος 39 27,4 Β. Μήκος 25 48,2 Α.

10. Κατά καιρούς το ερευνητικόν σκάφος συνωδεύετο υπό ελικοπτέρου ή αεροσκάφους ναυτικής συνεργασίας ή ναρκαλιευτικού των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων τουθ' όπερ καθιστά τας συνθήκας της παραβιάσεως των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδος ιδιαιτέρως επιβαρυντικάς.

11. Υπό το φως των ανωτέρω περιστάσεων, η Ελληνική Κυβέρνησις διαμαρτύρεται πανηγυρικώς και εντόνως κατά των νέων τούτων ενεργειών, γενομένων άνευ της συγκαταθέσεώς της και κατά παραβίασιν των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου και ζητεί από την Τουρκικήν Κυβέρνησιν να θέση τέρμα εις τας παρανόμους τούτας δραστηριότητας και να απόσχη εν συνεχεία πάσης προκλητικής ενεργείας. Αυτονόητον τυγχάνει ότι αι δραστηριότητες αυταί δεν δύνανται να έχουν ως αποτέλεσμα την αλλοίωσιν των δικαιωμάτων της Ελλάδος επί της υφαλοκρηπίδος του Αιγαίου Πελάγους της ανηκούσης εις αυτήν, δικαιωμάτων των οποίων η Ελληνική Κυβέρνησις δηλοί ότι επιφυλάσσει καθ' ολοκληρίαν.

12. Η Ελληνική Κυβέρνησις επιφυλάσσει επίσης να σταθμίση απάσας τας εκ των τουρκικών ενεργειών, πραγματικάς και νομικάς συνεπείας.⁷⁴

Αξίζει να τονιστεί το τέταρτο σημείο της Ελληνικής διακοίνωσης, σύμφωνα με το οποίο η Ελλάδα υποστηρίζει θερμά ότι και τα δύο κράτη πρέπει να απέχουν κάθε μονομερούς ενεργείας στο Αιγαίο. Με την φράση αυτή η Ελλάδα άφηνε να εννοηθεί και η δική της

⁷⁴ Πώς εξελίχθηκε η πρόκληση με το «Σισμικό 1», Το Βήμα, 10 Αυγούστου 1976.

αποχή από την ελληνική υφαλοκρηπίδα, κάτι το οποίο αυτοπαγίδευσε την ελληνική θέση. Είναι δε μία φράση που επανεμφανίζεται σχεδόν αυτούσια στο Πρακτικό της Βέρνης που θα ακολουθούσε της κρίσης. Αυτό σημαίνει ότι πράγματι η Ελλάδα αυτοπαγιδεύτηκε με την τουρκική επιθετικότητα και αποδέχτηκε εν τέλει ένα moratorium των δικαιωμάτων της.

Η απάντηση της Τουρκίας στην δεύτερη Ελληνική «νότα» ήταν η εξής:

Η παρούσα έντασις εις το Αιγαίον προέκυψε από την θέσιν που έλαβε η Ελλάς και η οποία δεν διακρίνει μεταξύ ισχυρισμών και δικαιωμάτων, εν σχέσει προς την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Θα έπρεπε να λαμβάνει υπόψιν ότι η υφαλοκρηπίς εις το Αιγαίον, δεν έχει ακόμη οριοθετηθεί. Κατά συνέπειαν, η ελληνική θέσις δύναται να θεωρηθεί ότι στηρίζεται μόνον επί απλών ισχυρισμών. Ξεκινώντας από αυτούς τους ισχυρισμούς, η Ελλάς διατείνεται ότι τα κυριαρχικά δικαιώματά της εις το Αιγαίον παρεβιάσθησαν από την Τουρκία.

Θα έπρεπε να επαναληφθεί ότι μονομερείς διακηρύξεις ή ισχυρισμοί δεν συνιστούν νομική βάση διά την δημιουργία κυριαρχικών δικαιωμάτων επί της υφαλοκρηπίδας. Ουδείς ισχυρισμός δύναται να παραβιασθεί έως ότου καθιερωθεί ως δικαίωμα δυνάμει κανόνος δικαίου. Παραβίασις ισχυρισμού νομικώς είναι αδύνατος.

Επί του γεγονότος αυτού επεστήθη η προσοχή της Ελληνικής Κυβερνήσεως σε πολλές ευκαιρίες και πλέον πρόσφατα διά της διακοινώσεως της 8^{ης} Αυγούστου 1976. Έγινε επίσης τούτο δημοσίως γνωστό.

Η δήλωσις η οποία έγινε από τον υπουργό Εξωτερικών της Τουρκίας, η οποία αναφέρεται εις την Ελληνική διακοίνωση της 9^{ης} Αυγούστου 1976 θα έπρεπε να εκτιμηθή μέσα σ' αυτό το πλαίσιο. Έρευνες ενός άοπλου και ασυνόδευτου πολιτικού σκάφους διεξαγόμενες εκτός των Ελληνικών χωρικών υδάτων εις το Αιγαίον είναι πλήρως σύμφωνες με αυτήν την δήλωση και δεν είναι δυνατόν να χαρακτηρισθούν κατά κανένα τρόπο ως προκλητικές. Σε συνάρτησι με αυτά θα έπρεπε να υπομνησθή ότι εις το παρελθόν η Ελλάς διεξήγαγε παρόμοιες δραστηριότητες στο Αιγαίον.

Κατά συνέπειαν, ο ισχυρισμός της Ελλάδος ότι τα κυριαρχικά της δικαιώματα παρεβιάσθησαν είναι ολοσχερώς αβάσιμος.

Οι δραστηριότητες του ΜΤΑ Σισμίκ 1 σε καμμία περίπτωσι δεν είναι ασυμβίβαστες με τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου. Επί πλέον οι έρευνες που ανελήφθησαν από το ΜΤΑ Σισμίκ 1 δεν μπορούν να θεωρηθούν σαν εμπόδιο για την επιτυχία διμερών διαπραγματεύσεων, οι οποίες βρίσκονται εν εξελίξει μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδος, προς τον σκοπόν εξευρέσεως μιας διαπραγματευμένης λύσεως στο πρόβλημα της υφαλοκρηπίδος του Αιγαίου.

Όπως επίσης εδηλώθη στην ελληνική ρηματική διακοίνωσιν της 9^{ης} Αυγούστου 1976, οι Τουρκικές Αρχές ανακοίνωσαν τον Μάρτιο 1976 ότι το ΜΤΑ Σισμίκ 1 θα διεξαγάγη έρευνες στο Αιγαίον. Η Ελλάς εν πλήρει γνώσει τούτου έλαβε μέρος στην συνάντησιν της Βέρνης του Ιουνίου 1976 και συνεπώς εδέχθη ότι οι δραστηριότητες του ΜΤΑ Σισμίκ 1 δεν μπορούν να ερμηνευθούν ως εμπόδιο για την συνέχιση διμερών διαπραγματεύσεων.

Η Κυβέρνησις της Τουρκίας θα επιθυμούσε να επαναλάβη ότι το Σισμίκ 1 πραγματοποιεί το έργο του συμφώνως με το διεθνές Δίκαιον και υπογραμμίζει για μια ακόμα φορά ότι οι ελληνικοί ισχυρισμοί και διαμαρτυρίες που περιλαμβάνονται εις την διακοίνωσις της πρεσβείας της 9.8.76 όπως και εις την διακοίνωσιν της της 7.8.76, οι οποίες βασίζονται εις καθαρώς αυθαίρετες και εξωνομικές βάσεις είναι καθ' ολοκληρίαν απαράδεκτοι εις την Τουρκίαν.

Η Κυβέρνησις της Τουρκίας θα επιθυμούσε να επιστήση την προσοχή της Ελληνικής Κυβερνήσεως ότι από της 6.8.76 το τουρκικό ερευνητικό σκάφος Σισμίκ 1 παρενοχλείται από σκάφη και αεροσκάφη ανήκοντα στο ελληνικό Ναυτικό και Αεροπορία. Η Τουρκική Κυβέρνησις διαμαρτύρεται εντόνως γι' αυτές τις παράνομες πράξεις και ζητεί από την Κυβέρνησιν της Ελλάδος να θέση τέλος σ' αυτές τις δραστηριότητες.

Η Κυβέρνησις της Τουρκίας επίσης δηλώνει ότι η ευθύνη δι' οποιοδήποτε ανεπιθύμητο επεισόδιο, το οποίον θα εδημιουργείτο συνεπεία τέτοιας προκλητικής δράσεως θα βαρύνη την Ελλάδα.⁷⁵

Η κατάσταση φαινόταν να χειροτερεύει, με αρκετές δηλώσεις από την Ελληνική πλευρά, οι οποίες άφηναν να εννοηθεί στο Ελληνικό κοινό, πως εξεταζόταν μία δυναμική απάντηση. Οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις τέθηκαν σε επιφυλακή.⁷⁶ Ωστόσο μέχρι τις 30 Ιουλίου δεν υπήρχε συνολική αυξημένη κινητοποίηση των Ελληνικών ενόπλων δυνάμεων,⁷⁷ ενώ όπως ανέφεραν οι τουρκικές πηγές της εποχής, δεν είχαν παρατηρηθεί Ελληνικά πολεμικά πλοία να παρακολουθούν το Χόρα,⁷⁸ με τον Ντεμιρέλ να προσθέτει ότι δεν υπήρξε καμία παρενόχληση του πλοίου.⁷⁹ Ενδεικτικό της κατάστασης, είναι πως οι άδειες των Ελλήνων αξιωματικών ανεκλήθησαν στις 11 Αυγούστου, δηλαδή μετά το πέρας της κρίσης.⁸⁰ Στην Κύπρο, οι κατοχικές δυνάμεις τέθηκαν σε κατάσταση συναγερμού και ενίσχυσαν τις θέσεις τους κατά μήκος της «πράσινης» γραμμής, ενώ και η Εθνική Φρουρά ετέθη σε κατάσταση συναγερμού.⁸¹ Παράλληλα, λίγο πριν την έξοδο του Χόρα, υπήρχαν προετοιμασίες της 4^{ης} Στρατιάς στην μικρασιατική ακτή.⁸² Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός πως καθώς μαινόταν η κρίση, το στρατιωτικό Συμβούλιο της Τουρκίας αποφάσισε την αντικατάσταση του στρατηγού ΤουργκούτΣουνάλπ, αρχηγού τότε της 4^{ης} Στρατιάς, και παράδοση της αρχηγίας στον στρατηγό ΚενάνΕβρέν, ο οποίος μέχρι τότε υπηρετούσε στο γενικό επιτελείο στην Άγκυρα.⁸³ Μαζί με τον Σουνάλπ αποστρατεύτηκαν 236 ανώτατοι αξιωματικοί, ενώ η απόφαση τέθηκε σε ισχύ την 30^η Αυγούστου, μέρα που κατά παράδοση, γίνονται οι

⁷⁵ Το... Διεθνές Δίκαιο επικαλείται η Τουρκία, *Το Βήμα*, 12 Αυγούστου 1976.

⁷⁶ Heraclides, *ό.π.*, σ. 88.

⁷⁷ The President's Daily Brief, Central Intelligence Agency, 30 Ιουλίου 1976, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0006015177.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 8 Δεκ. 20).

⁷⁸ Οι Τούρκοι μετέδωσαν ότι δεν έχουν παρατηρηθεί Ελληνικά πολεμικά να παρακολουθούν το «Χόρα», *Μακεδονία*, 7 Αυγούστου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=7&db=8&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιανουαρίου 2021).

⁷⁹ Μετά τις πολυήμερες διαβουλεύσεις επιδόθηκε το νατοϊκό σχέδιο, *Μακεδονία*, 20 Αυγούστου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=20&db=8&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιαν. 21).

⁸⁰ Επαυξήθηκε η πολεμική ετοιμότητα ενώ αρχίζει η μάχη στα Ην. Έθνη», *Μακεδονία*, 12 Αυγούστου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=12&db=8&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιαν. 21).

⁸¹ Σε συναγερμό οι δυνάμεις των Τούρκων στην Κύπρο, *Το Βήμα*, 11 Αυγούστου 1976.

⁸² Αβεβαιότητας για το «Χόρα», *Μακεδονία*, 20 Ιουλίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=20&db=7&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 6 Ιαν. 21).

⁸³ Τα πολεμικά μας προειδοποίησαν το «Χόρα», *Ελευθεροτυπία*, 10 Αυγούστου 1976.

μεταβολές στο στράτευμα. Το ενδιαφέρον προκαλείται από την χρονική επιλογή ανάθεσης τόσο σημαντικών καθηκόντων στον Εβρέν, έναν άνθρωπο του βαθέως κράτους της Τουρκίας, μελλοντικό πραξικοπηματία και Τούρκο πρόεδρο.

Διπλωματικά, η Ουάσιγκτον έμεινε εμβρόντητη με τις κινητοποιήσεις, υπενθυμίζοντας πως το Τουρκικό πλοίο απλώς διεξήγαγε σεισμικές έρευνες και δεν βρισκόταν σε επαφή με το υπέδαφος. Από την πλευρά της η Μόσχα, υπογράμμισε την ανάγκη να διατηρηθεί η πρόσβαση στις ανοιχτές θάλασσες.⁸⁴

Στο εσωτερικό της Ελλάδας, οι εφημερίδες κράτησαν ουδέτερη στάση, κάνοντας λόγο για «κρουαζιέρα» του Σισμίκ και για προσπάθεια εντυπωσιασμού της τουρκικής κοινής γνώμης.⁸⁵ Η *Ελευθεροτυπία* και το *Βήμα* μιλούσαν για αμερικανικό σχέδιο κατά της Ελλάδας, αλλά συνηγορούσαν υπέρ της άποψης ότι υπήρχε τουρκική προσπάθεια αποπροσανατολισμού της εσωτερικής κοινής γνώμης, από τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η Τουρκία. Μετριοπαθής ήταν και η πολιτική αντίδραση, με την ελληνική αξιωματική αντιπολίτευση της Ένωσης Δημοκρατικού Κέντρου να κρατά συγκρατημένη στάση, συμφωνώντας με την διπλωματική διαχείριση της κρίσης, μέσω των παραπομπών του θέματος στον ΟΗΕ και το Διεθνές Δικαστήριο.⁸⁶

Τα υπόλοιπα όμως κόμματα της αντιπολίτευσης, το ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ Εσωτερικού και ΚΚΕ εξωτερικού, άσκησαν κριτική στην Ελληνική κυβέρνηση για την άτονη, διστακτική και αδύναμη αντίδρασή της.⁸⁷ Ο Ανδρέας Παπανδρέου, ηγέτης του ΠΑΣΟΚ, του τρίτου κόμματος στο Κοινοβούλιο με 14 έδρες, ζήτησε από την κυβέρνηση να εκδώσει θέσπισμα και χάρτες με το οποίο να απεικονίζονται και να προσδιορίζονται επακριβώς τα όρια της ελληνικής υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο.⁸⁸ Παράλληλα κάλεσε δημόσια τον Έλληνα πρωθυπουργό να δώσει μία δυναμική απάντηση στην τουρκική πρόκληση, εννοώντας την άσκηση στρατιωτικής βίας, το γνωστό «βυθίσατε το Χόρα», όπως δημοσιεύτηκε στον Ελληνικό τύπο. Ο Παπανδρέου υποστήριξε πως είναι σφάλμα να μην βυθιστεί το Χόρα από τη στιγμή που εισήλθε σε Ελληνική υφαλοκρηπίδα και πρότεινε την επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας στα 12 ν.μ.⁸⁹ Όπως τόνισε ο ίδιος, από τη στιγμή που υπήρξε παραβίαση της υφαλοκρηπίδας, η Ελληνική κυβέρνηση δεν έπρεπε να κάνει διάκριση μεταξύ χερσαίου και υποθαλάσσιου χώρου.⁹⁰ Παρόμοια θέση με τον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ εξέφρασε και η εφημερίδα *Τα Νέα*, σύμφωνα με την οποία ο ελληνικός στόλος, μετά την παραβίαση της υφαλοκρηπίδας και σύμφωνα με τα ακολουθούμενα διεθνώς σε αντίστοιχες περιπτώσεις, είχε τα παρακάτω δικαιώματα: 1. Ειδοποίηση του Σισμίκ να απομακρυνθεί αμέσως. 2. Σύλληψη του πλοίου και μεταφορά σε ελληνικό λιμάνι για πραγματοποίηση νηοψίας. 3. Αιχμαλώτιση του πλοίου και μεταφορά σε ελληνικό λιμάνι για παραπομπή του πληρώματος στις δικαστικές αρχές. 4. Για την περίπτωση που το Σισμίκ

⁸⁴ Heraclides, *ό.π.*, σ. 88.

⁸⁵ Σε πιο «ευαίσθητες» περιοχές πρόκειται να εισέλθει το «Χόρα», *Καθημερινή*, 6 Αυγούστου 1976.

⁸⁶ Στο Συμβούλιο Ασφαλείας προσφεύγει η Ελλάς, *Καθημερινή*, 10 Αυγούστου 1976

⁸⁷ Έπρεπε να βυθίσουμε αμέσως το «Σισμίκ» τόνισε ο κ. Παπανδρέου, και Η άκρα αριστερά επικρίνει τη στάση της κυβερνήσεως, *Μακεδονία*, 10 Αυγούστου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=10&db=8&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιαν. 21).

⁸⁸ Γιατί δεν βυθίσαμε το «Χόρα»;, *Ελευθεροτυπία*, 9 Αυγούστου 1976.

⁸⁹ Heraclides, *ό.π.*, σ. 88.

⁹⁰ Ανδρέας: Όχι πια ταπεινώσεις, *Ελευθεροτυπία*, 10 Αυγούστου 1976.

αρνείτο να συμμορφωθεί με τα ανωτέρω και παράλληλα προστατεύετο από τουρκικά πολεμικά, ο ελληνικός στόλος δικαιούτο να το βυθίσει.⁹¹

Οι δηλώσεις Παπανδρέου προκάλεσαν έντονο προβληματισμό σχετικά με τη σκοπιμότητά τους, αλλά και το εάν υπήρξε συνεννόηση Παπανδρέου και Καραμανλή για να επιδείξει η Ελλάδα μια πιο έντονη στάση στην κρίση. Ο Θεόδωρος Κατσανέβας, βουλευτής του ΠΑΣΟΚ και σύζυγος της κόρης του Ανδρέα Παπανδρέου, υποστηρίζει πως γνωρίζει προσωπικά ότι η φράση «βυθίσατε το Χόρα» του Ανδρέα Παπανδρέου, «έγινε σε συνεννόηση με τον τότε πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή». Ο ίδιος ο Παπανδρέου αποκάλυψε το 1982, σε ιδιωτική συζήτηση με τον Κατσανέβα πως «Ναι *Θόδωρε, υπήρχε συνεννόηση με τον Καραμανλή για το Χόρα, όπως και για άλλα εθνικά θέματα*».⁹² Της ίδιας άποψης είναι και ο δημοσιογράφος Νίκος Αθανασάκης, στενός συνεργάτης του Παπανδρέου και ιδρυτικό μέλος του ΠΑΣΟΚ, ο οποίος υποστηρίζει ότι «αν η πλευρά Καραμανλή ήθελε να διαλύσει την εντύπωση ότι υπήρχε συνεννόηση, θα το είχε κάνει ήδη από την επόμενη ημέρα εκείνης της συζήτησης στη Βουλή, κάτι που δεν συνέβη».⁹³

Αντιθέτως, ο πρώην υπουργός Εξωτερικών, πρέσβης Πέτρος Μολυβιάτης, από τους στενότερους συνεργάτες του Κωνσταντίνου Καραμανλή, δηλώνει κατηγορηματικά ότι δεν υπήρξε καμία συνεννόηση μεταξύ των δύο πολιτικών ηγετών, υπογραμμίζοντας ότι την Παρασκευή 6 Αυγούστου 1976, ο Παπανδρέου μίλησε τηλεφωνικά με τον ίδιο και όχι με τον Καραμανλή. Σύμφωνα με τον Μολυβιάτη, ο Παπανδρέου κατηγόρησε την κυβέρνηση, διαφωνώντας με την πολιτική προσφυγής στο Συμβούλιο Ασφαλείας και στο Διεθνές Δικαστήριο, αντιπροτείνοντας τη στρατιωτική απάντηση. Έπειτα, η κυβέρνηση εξέδωσε ανακοίνωση αποδοκιμάζοντας τη στάση του Παπανδρέου ως συμπεριφορά η οποία μπορεί να μπλέξει τη χώρα σε πόλεμο. Σύμφωνα με τον Μολυβιάτη, αυτό οδήγησε τον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ να συνειδητοποιήσει το λάθος του και να ισχυριστεί τελικά ψευδώς, πως η εν λόγω δήλωση έγινε κατόπιν συνεννόησης με τον πρωθυπουργό, για να καλύψει τον εαυτό του και να προστατευτεί από κατηγορίες για πολεμοχαρή στάση.⁹⁴

Πάντως επιδεικνύοντας μια ακόμα σκληρότερη θέση, σε συνέντευξή του μετά το πέρας της κρίσης, ο Παπανδρέου θεώρησε λάθος και την προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας, αλλά και την προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο. Συγκεκριμένα για την προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο, ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ υποστήριξε ότι ενθαρρύνει τις διεκδικήσεις της Τουρκίας, καθώς αποτελεί έμμεση αποδοχή της τουρκικής θέσης, περί νομικού ζητήματος στη διαφορά της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, υπονοώντας ότι δεν υπάρχει ούτε καν νομικής φύσεως θέμα.⁹⁵ Τα εν λόγω σχόλια, μπορούν να κριθούν μάλλον ως δημοκοπικά, ιδιαίτερα αν αναλογιστεί κανείς πως η κυβέρνηση Παπανδρέου ξεκίνησε το 1981 αναγνωρίζοντας πλήρως την ύπαρξη νομικής διαφοράς των δύο χωρών για την

⁹¹Στρατιωτικοπολιτικό τέχνασμα οι παραβιάσεις του «Σισμίκ», *Τα Νέα*, 9 Αυγούστου 1976.

⁹²Θεόδωρος Κατσανέβας, «Το "βυθίσατε το Χόρα" του Ανδρέα – Το παρασκήνιο ενός συνθήματος», *Slpress.gr*, 13 Αυγούστου 2020, <https://slpress.gr/idees/to-quot-vythisate-to-chora-quot-toy-andrea-to-paraskinio-enos-synthimatos/>, (ημερομηνία πρόσβασης: 18 Φεβρουαρίου 2020).

⁹³Παύλος Παπαδόπουλος, «Το άγνωστο παρασκήνιο του "βυθίσατε το Χόρα", τον Αύγουστο του 1976», *Καθημερινή*, 7 Σεπτεμβρίου 2020, <https://www.kathimerini.gr/politics/561068356/to-agnosto-paraskinio-toy-vythisate-to-chora-ton-avgousto-toy-1976-k/>, (ημερομηνία πρόσβασης: 18 Φεβρουαρίου 2020).

⁹⁴Παπαδόπουλος, *ό.π.*

⁹⁵ Σφάλμα η προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη και τη Χάγη, *Μακεδονία*, 13 Αυγούστου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=13&db=8&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιαν. 21).

υφαλοκρηπίδα, για να καταλήξει με το Νταβός το 1988, σε εφ' όλης της ύλης συζήτηση με την Τουρκία. Το πιο ενδιαφέρον και χρήσιμο ίσως σχόλιο από την εν λόγω συνέντευξη του Παπανδρέου, είναι η σκέψη πως αν η Ελλάδα είχε προχωρήσει σε επέκταση των χωρικών υδάτων της στα 12 ν. μ. πριν την κρίση του Χόρα, τότε θα ήταν και πιο ουσιαστική η προσφυγή της στο Συμβούλιο Ασφαλείας, καθότι θα είχε παραβιαστεί η κυριαρχία της χώρας και όχι απλώς, τα κυριαρχικά δικαιώματά της.

Επιστρέφοντας στο ζήτημα της διαχείρισης της κρίσης, σε μια προσπάθεια της να αντιδράσει, η Ελληνική κυβέρνηση απέστειλε δικό της ερευνητικό σκάφος, τον Ναυτίλο, στο βόρειο Αιγαίο. Η κυβέρνηση εξέδωσε την ανακοίνωση για την εκκίνηση των δραστηριοτήτων του Ναυτίλου, στις 3 Αυγούστου 1976.⁹⁶ Αυτή την έξοδο του Ναυτίλου θα χρησιμοποιήσει έπειτα η τουρκική πλευρά, κατά την συζήτηση της κρίσης στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, υποστηρίζοντας ότι και οι δύο πλευρές έβγαλαν στο Αιγαίο ερευνητικά σκάφη, προσπαθώντας να εξισώσει τις ενέργειες των δύο χωρών.⁹⁷ Ο Ναυτίλος ήταν ένα σκάφος που μπορούσε να διεξάγει αποκλειστικά υδρογραφικές έρευνες,⁹⁸⁹⁹ και ως εκ τούτου κρίνεται αμφίβολη η αξία της εξόδου του για την Ελλάδα, καθώς με αυτόν τον τρόπο οι δύο χώρες φάνηκαν να εξισώνονται στα μάτια της διεθνούς κοινής γνώμης, ωσάν και οι δύο να διεξάγουν έρευνες με τα πλοία τους, την ίδια «θερμή» χρονική περίοδο στο Αιγαίο.

Από μία τουρκική ερμηνεία των διπλωματικών αντιδράσεων των δύο χωρών, ο Έλληνας πρέσβης στην Άγκυρα υποστήριξε ότι η Αθήνα θα δεχόταν την πρόταση της Τουρκίας για επανεκκίνηση των διμερών διαπραγματεύσεων, αν το τουρκικό ερευνητικό έμενε εκτός των διαφιλονικούμενων υδάτων.¹⁰⁰¹⁰¹ Διαπιστώνεται από το παραπάνω το πώς δρομολογήθηκε η αποκλιμάκωση, καθώς τελικά αυτή ήταν ακριβώς η κατάληξη της κρίσης. Το Χόρα απομακρύνθηκε και η Ελλάδα αποδέχθηκε τις διμερείς διαπραγματεύσεις, οι οποίες, μαζί με την εξασθένιση της ελληνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο, ήταν και ο πραγματικός στόχος της Τουρκίας.

Στις 15 Αυγούστου το Χόρα επέστρεψε στη Σμύρνη εν μέσω πανηγυρισμών και εμβατηρίων, όπου το υποδέχθηκε ομάδα επισήμων, μεταξύ των οποίων και ο διοικητής της Στρατιάς του Αιγαίου, στρατηγός Τουργκούτ Σουνάλπ. Ο Τούρκος υπουργός Ενέργειας Κιλίς (Κιλίτς) που ηγείτο των επισήμων, συνεχάρη το πλήρωμα του σκάφους για την επιτυχημένη ολοκλήρωση της αποστολής του, ενώ αναφέρθηκε και σε επικείμενη τρίτη και τέταρτη φάση ερευνών του πλοίου στο Αιγαίο,¹⁰² η οποία οδήγησε στην εκ νέου παραβίαση της ελληνικής υφαλοκρηπίδας στις 2 Σεπτεμβρίου, και αφού είχε προηγηθεί η παραπομπή του

⁹⁶ The President's Daily Brief, Central Intelligence Agency, 4 Αυγούστου 1976, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0006466730.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 8 Δεκεμβρίου 2020).

⁹⁷ Tayyar Ari, "Kıta Sahaneliği Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri", *Bursa Uludağ Üniversitesi Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Μάρτιος - Νοέμβριος 1992.

⁹⁸ Ελληνικό πλοίο ερευνών στο Αιγαίο, *Ελευθεροτυπία*, 3 Αυγούστου 1976.

⁹⁹ Το «Χόρα» πλέει προς Λέσβο, *Ελευθεροτυπία*, 6 Αυγούστου 1976.

¹⁰⁰ The President's Daily Brief, Central Intelligence Agency, 10 Αυγούστου 1976, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0006466735.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 8 Δεκ. 20).

¹⁰¹ Şihmantepe, *Η κρίση της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο 1974-1976*, ό.π.

¹⁰² Το Σισμίκ κοντά στην Κρήτη – θα επιχειρήσει νέες έρευνες, *Μακεδονία*, 18 Αυγούστου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=18&db=8&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιαν. 21).

θέματος στο Συμβούλιο Ασφαλείας και η σχετική απόφαση του οργάνου.¹⁰³ Σε αντίστοιχο πανηγυρικό και θριαμβικό τόνο, ο Τούρκος πρωθυπουργός δήλωσε πως «δεν είχαν δίκιο εκείνοι που υποστήριζαν ότι οι Τούρκοι δεν μπορούν να βγουν στο Αιγαίο, διότι με τις έρευνες του Χόρα απεδείχθη, ότι δεν ευσταθεί η άποψη αυτή».¹⁰⁴

Κατά μία άποψη, με την ένταση να κορυφώνεται η πολεμική σύγκρουση αποφεύχθηκε λόγω συγκράτησης της ελληνικής πλευράς.¹⁰⁵ Σύμφωνα με τις αναφορές της αμερικανικής CIA ο Καραμανλής «θα αποδεχθεί μια σύντομη εισβολή του τουρκικού πλοίου στα διαφιλονικούμενα ύδατα, αλλά μία πιο βαθιά εισβολή ή μια παραμονή μεγαλύτερης διάρκειας στις αμφισβητούμενες περιοχές, μπορεί να οδηγήσει τον Καραμανλή στη λήψη ισχυρών αντιμέτρων».¹⁰⁶ Παρόμοιες προβλέψεις έκανε και η εφημερίδα *Μακεδονία* λίγες μέρες πριν την κρίση, καθώς επικαλείτο πηγές σύμφωνα με τις οποίες η Αθήνα δέχθηκε τη διεξαγωγή μιας αποκλειστικής επιστημονικής αποστολής (δηλαδή σεισμικών ερευνών), σε περιοχή της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου την οποία διεκδικεί η Ελλάδα. Η εφημερίδα έκανε αναφορά σε «προκαταρκτικές έρευνες», και όχι σε έρευνες για την ανεύρεση πετρελαίου ή την εκμετάλλευσή του.¹⁰⁷ Αντιστοίχως, οι *New York Times* υποστήριζαν ότι υπήρχε «συνεννόηση» μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας κατόπιν νατοϊκών πιέσεων, «που θα επιτρέψει στο σκάφος να αποπερατώσει περιορισμένης κλίμακας διερευνήσεις, ακόμα και σε αμφισβητούμενα ύδατα».¹⁰⁸

Μία ενδιαφέρουσα μαρτυρία σχετικά με την απόφαση της Αθήνας να μην αντιδράσει στην τουρκική προκλητικότητα με το Χόρα, παρουσιάζει αξιωματούχος των ΗΠΑ. Σε συνέντευξη που παραχώρησε ο Αμερικανός Πρέσβης στην Αθήνα, Jack Kubisch, υποστήριξε πως έπαιξε και ο ίδιος ρόλο στην, εν τέλει, μετριοπαθή αντίδραση του Καραμανλή στην κρίση. Όπως αναφέρει ο Kubisch, ο Έλληνας Πρωθυπουργός τον προσκάλεσε σε ένα διήμερο με ένα μικρό σκάφος όπου τους συνόδευαν αποκλειστικά οι σύζυγοί τους. Το Σισμίκ ξεκίνησε το ταξίδι του την Παρασκευή 6 Αυγούστου 1976 και σύμφωνα με τον πρέσβη των ΗΠΑ, το ταξίδι με το μικρό σκάφος ξεκίνησε το πρωί του Σαββάτου 7 Αυγούστου στις 11, και ολοκληρώθηκε αργά το απόγευμα της Κυριακής 8 Αυγούστου. Κατά τη διάρκεια του διημέρου, ο Αμερικανός αξιωματούχος μετέφερε στον Καραμανλή την άποψη πως αν το Σισμίκ δεν πειράξει τον βυθό της θάλασσας, αλλά περιοριστεί στο να απλώσει καλώδια για την πραγματοποίηση έρευνας με ηχητικά κύματα, τότε η πράξη αυτή θα ήταν καθ' όλα νόμιμη υπό τη σκοπιά των επιστημονικών ερευνών. Ο Κιούμπις εκτιμά πως μετά το εν λόγω διήμερο ο Καραμανλής επηρεάστηκε. Σε κάθε περίπτωση, όπως περιγράφει στη συνέντευξη, με την επιστροφή του ο Έλληνας Πρωθυπουργός ενέκρινε μία καμπάνια ενημέρωσης του Ελληνικού λαού στην οποία υποστήριζε πως η Ελλάδα θα έχανε την

¹⁰³ Νέα παραβίαση της υφαλοκρηπίδας από το «Σισμίκ», *Μακεδονία*, 1 Σεπτεμβρίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=4&db=9&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 8 Ιαν. 21).

¹⁰⁴ Απειλεί πάλι ο Ντεμιρέλ ενώ ο Τσαγλαγιανγκίλ «τείνει κλάδο ελάιας», *Μακεδονία*, 25 Αυγούστου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=25&db=8&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιαν. 21).

¹⁰⁵ Συρίγος, *ό.π.*, σ. 316.

¹⁰⁶ The President's Daily Brief, Central Intelligence Agency, 6 Αυγούστου 1976, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0006466732.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 8 Δεκ. 20).

¹⁰⁷ Εκτονώνεται η ένταση για την υφαλοκρηπίδα Ελλάδος – Τουρκίας, *Μακεδονία*, 31 Ιουλίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=31&db=7&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 6 Ιαν. 21).

¹⁰⁸ Προετοιμάζεται ωμή παρέμβαση των συμμάχων, *Ριζοσπάστης*, 7 Αυγούστου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=65&dc=7&db=8&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 12 Ιαν. 21).

υποστήριξη της διεθνούς κοινής γνώμης αν επιτίθετο στο τουρκικό πλοίο, και πως δεν θα υπήρχε πρόβλημα όσο το Σισμίκ περιόριζε τη δραστηριότητά του σε ηχητική έρευνα.¹⁰⁹

Σε μια προσπάθεια να αιτιολογήσει την στάση της κυβέρνησής του, ο Καραμανλής δήλωσε ότι «η Ελλάς πιστή στον χάρτη του ΟΗΕ αποφεύγει τη βία, ελπίζουσα σε επίλυση των διαφορών με ειρηνικές διαδικασίες».¹¹⁰ Ο Έλληνας πρωθυπουργός αναφερόταν προφανώς στο άρθρο 2 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, σύμφωνα με το οποίο όλα τα κράτη οφείλουν να επιλύουν τις διαφορές τους με ειρηνικά μέσα. Ωστόσο η κίνηση της Τουρκίας να παραβιάσει τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια επιθετική ενέργεια, την οποία η Άγκυρα διέπραξε σε παραβίαση του γράμματος αλλά και του πνεύματος του Χάρτη του ΟΗΕ. Οι δηλώσεις αυτές του Καραμανλή περιγράφουν την νοοτροπία της ελληνικής κυβέρνησης, η οποία βρισκόταν σε πλήρη αναντιστοιχία από την εκπεφρασμένη αλλά και έμπρακτη προσέγγιση της τουρκικής πλευράς. Εάν οι δηλώσεις του Καραμανλή ήταν ειλικρινείς και όχι επικοινωνιακές, αποδεικνύουν και μία αδυναμία κατανόησης του αντιπάλου και της άτεγκτης στάσης του. Υπό αυτές τις συνθήκες, μια πολιτική κατευνασμού δεν θα μπορούσε να επιφέρει ουσιαστικά αποτελέσματα και ήταν καταδικασμένη να αποτύχει.

Τέλος, ενδιαφέρον προκαλούν αναλύσεις που υπήρχαν ήδη από το 1976, σύμφωνα με τις οποίες οι τουρκικές προκλητικές ενέργειες στο Αιγαίο δεν ήταν ευκαιριακές ούτε απομονωμένες. Σύμφωνα με αυτή τη λογική, η Τουρκία χρησιμοποιούσε την άσκηση πίεσης κατά της Ελλάδας, ως μια τακτική για να επιτύχει τους ευρύτερους στόχους της. Αυτοί οι στόχοι ήταν η άσκηση διπλωματικής πίεσης στην Ουάσινγκτον υπέρ των εθνικών τουρκικών συμφερόντων, και η διαχείριση των εξελίξεων στο Κυπριακό. Για τη δεύτερη περίπτωση, η Τουρκία επιθυμούσε να μεταφέρει τα προβλήματα στο Αιγαίο, ειδικά σε περιόδους διεθνούς κατακραυγής εναντίον της σχετικά με το Κυπριακό, δημιουργώντας έτσι και έναν «αντιπερισπαστικό εκβιασμό εις βάρος της Ελλάδας».¹¹¹ Υπό το πρίσμα αυτής της ανάλυσης, η πολιτική κατευνασμού της Τουρκίας δεν ήταν απλά καταδικασμένη να αποτύχει, αλλά ήταν και άστοχη, καθώς δεν ικανοποιούσε καμία πραγματική τουρκική αξίωση, αλλά εξυπηρετούσε τους μακροπρόθεσμους στρατηγικούς στόχους της Άγκυρας.

Οι διπλωματικές αντιδράσεις στην κρίση

Στο διπλωματικό επίπεδο μία από τις πρώτες ενέργειες της ελληνικής κυβέρνησης ήταν να απευθυνθεί στην κυβέρνηση των ΗΠΑ και να ζητήσει την τήρηση του περιεχομένου της επιστολής Κίσινγκερ της 10^{ης} Απριλίου 1976. Προς τον σκοπό αυτό, ο Υπουργός Εξωτερικών Μπίτσιος απέστειλε επιστολή στον Κίσινγκερ στις 7 Αυγούστου 1976, κάνοντας σαφή αναφορά στο περιεχόμενο της προγενέστερης επιστολής του Αμερικανού Υπουργού και

¹⁰⁹ Ambassador Jack B. Kubisch, Interview by Henry E. Mattox, *The Association for Diplomatic Studies and Training*, Foreign Affairs Oral History Project, 6 Ιανουαρίου 1989, <https://www.adst.org/OH%20TOCs/Kubisch,%20Jack%20B%20.toc.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Νοεμ. 20).

¹¹⁰ Προσφυγές στο Συμβούλιο Ασφαλείας και το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, *Μακεδονία*, 10 Αυγούστου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=10&db=8&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιαν. 21)

¹¹¹ Το «Σισμίκ» δεν επέτυχε να επισημάνη πετρέλαια, *Μακεδονία*, 19 Οκτωβρίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=19&db=10&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 9 Ιαν. 21).

ζητώντας την επέμβαση της κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών.¹¹² Στην απάντησή του ο Κίσινγκερ αντιλαμβάνεται πως η Ελληνική κυβέρνηση ζητά την επέμβαση των ΗΠΑ για να σταματήσουν οι τουρκικές έρευνες στην υφαλοκρηπίδα. Σχετικά με την αναφορά του Μπίτσιου σε αμερικανικές εγγυήσεις, ο Κίσινγκερ επικαλείται τη συζήτηση που είχαν οι δύο υπουργοί στην Ουάσιγκτον και κατά την οποία ο Μπίτσιος υποστήριξε πως οι τουρκικές δραστηριότητες στην διαφιλονικούμενη περιοχή της υφαλοκρηπίδας θα αποτελούσαν τουρκική προκλητικότητα. Σε αυτή τη συζήτηση, ο Αμερικανός ΥΠΕΞ υπενθυμίζει στον Έλληνα ομόλογό του, πως δεν έλαβε κάποια θέση επί του ζητήματος, ούτε υπέρ, ούτε κατά των απόψεων που εξέφρασε ο Μπίτσιος. Επίσης, ο Κίσινγκερ πρόσθεσε πως και ο πρεσβευτής Κιούμπιτς ξεκαθάρισε τη θέση των ΗΠΑ για το ζήτημα κατά τη συζήτησή του με τον πρωθυπουργό Καραμανλή στις 28 Ιουλίου. Τοιούτοτρόπως ο Κίσινγκερ έκανε σαφές στην Ελληνική πλευρά ότι αυτή δεν μπορεί να περιμένει κάποια υποστήριξη από τις ΗΠΑ για την κρίση. Αυτό κατέστη ξεκάθαρο με το σχόλιο του Αμερικανού ΥΠΕΞ, πως «από ότι αντιλαμβανόμαστε, αποτελεί επίσημη θέση της Τουρκικής Κυβέρνησης ότι η έρευνα του Σισμίκ Ι δεν θα επηρέαζε τις νομικές αξιώσεις των δύο χωρών στην περιοχή της υφαλοκρηπίδας», αναπαράγοντας ουσιαστικά τις δηλώσεις του Τσαγλαγιανγκίλ. Τέλος, ο Κίσινγκερ υποστήριξε πως από όσο γνωρίζει, «η τουρκική έρευνα στις αμφιλεγόμενες περιοχές δεν θα πραγματοποιήσει και φυσική επαφή με το έδαφος του βυθού»,¹¹³ και πράγματι αυτό του είχε μεταφέρει ο Τούρκος Υπουργός Τσαγλαγιανγκίλ σε συνάντησή τους στις 14 Αυγούστου στην Νέα Υόρκη.¹¹⁴ Μάλιστα, σε συνάντησή του με τον Τούρκο πρώην Πρωθυπουργό Ετζεβίτ, ο Κίσινγκερ ξεκαθάρισε πως η επιστολή του προς την Ελλάδα δεν αφορούσε εγγυήσεις, αλλά εξέφραζε απλά την αμερικανική αντίθεση σε προκλητικές ενέργειες από τις δύο πλευρές.¹¹⁵

Όπως όμως υποστηρίζει ο Έλληνας υπουργός Μπίτσιος, ο Κίσινγκερ σε συνομιλία τους του είχε πράγματι υποσχεθεί πως οι ΗΠΑ θα αντιταχθούν «ενεργά και απροσημάτιστα» σε πιθανές στρατιωτικές απόπειρες της Τουρκίας για επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών στο Αιγαίο. Επιπλέον, σε ερώτηση του Μπίτσιου αν χρειαστεί σε αυτή την περίπτωση η άδεια του Κογκρέσου για να επέμβουν ενεργά οι ΗΠΑ, ο αμερικανός ομόλογός του, του απάντησε: «Μην λησμονείτε, ότι ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, σε περίπτωση εκτάκτου ανάγκης έχει την ευχέρεια να διατάξει τις ένοπλες δυνάμεις να δράσουν και να φέρει το θέμα στο Κογκρέσο εκ των υστέρων».¹¹⁶ Καθίσταται έτσι σαφές από τις μαρτυρίες του Έλληνα υπουργού, ότι οι ΗΠΑ δημιούργησαν σαφείς εντυπώσεις τις οποίες μετέπειτα αρνήθηκαν.

¹¹² Δημήτρης Ψαρράς, «Η αλήθεια για το «σχέδιο Κίσινγκερ» και ο Κ. Μητσotάκης», 8 Φεβρουαρίου 2020, https://www.efsyn.gr/politiki/exoteriki-politiki/230429_i-alitheia-gia-shedio-kisingker-kai-o-k-mitsotakis (ημερομηνία πρόσβασης: : 21 Οκτωβρίου 2020).

¹¹³ Redrafted Message to Bitsios, 1976, *Secretary of State cable*, Executive Secretariat, Department of State, 9 Αυγούστου 1976, https://wikileaks.org/plusd/cables/1976STATE196890_b.html (ημερομηνία πρόσβασης: 21 Οκτωβρίου 2020).

¹¹⁴ Memorandum of Conversation, 1976, *The Aegean Crisis*, Volume XXX, *Foreign Relations of the United States*, Library of Congress, Manuscript Division, Kissinger Papers, Box CL 276, 14 Αυγούστου 1976, <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/96609.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 21 Οκτ. 20).

¹¹⁵ Memorandum of Conversation, 1976, *Meeting with Former Prime Minister of Turkey, Bulent Ecevit*, Volume XXX, *Foreign Relations of the United States*, Library of Congress, Manuscript Division, Kissinger Papers, Box CL 276, 29 Ιουλίου 1976, <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/96609.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 21 Οκτωβρίου 2020).

¹¹⁶ Μπίτσιος, *ό.π.*, σ. 219.

Παρ' όλα αυτά, η Ελληνική πλευρά φάνηκε να επιμένει στην αξία που απέδιδε στις επιστολές στήριξης από Αμερικανούς αξιωματούχους. Σε μετέπειτα περιοδεία του Αμερικάνου ειδικού απεσταλμένου του Προέδρου Κάρτερ, Clark Clifford, ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών Μπίτσιος χαρακτήρισε την παλαιά επιστολή του Κίσινγκερ στις 10 Απριλίου 1976 ως μία ήπια μορφή εγγυήσεως ασφαλείας κατά των τουρκικών δράσεων στο Αιγαίο, και ζήτησε να συνταχθεί εκ νέου μια επιστολή από τον νέο Υπουργό Εξωτερικών Cyrus Vance, και μάλιστα αυτή τη φορά, ει δυνατόν ενισχυμένη στα επίμαχα ζητήματα ασφαλείας.¹¹⁷

Στις 14 Αυγούστου 1976, ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών μετέβη στην Ουάσιγκτον για να συναντηθεί με τον αμερικανό ομόλογό του, ενόψει του επικείμενου Ψηφίσματος του Συμβουλίου Ασφαλείας σχετικά με την παραβίαση της ελληνικής υφαλοκρηπίδας. Στη συνάντηση μετείχαν και οι Μενέλαος Αλεξανδράκης, Έλληνας πρέσβης στις ΗΠΑ, Philip Habib, Υφυπουργός Εξωτερικών ΗΠΑ, και William Bennett, πρέσβης των ΗΠΑ στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Στην πραγματικότητα η Ελληνική πλευρά δεν ήταν της άποψης να δημιουργηθεί θερμό επεισόδιο για το συμβάν με το Σισμίκ. Στην ερώτηση του Κίσινγκερ, τι θα γίνει αν το Σισμίκ συνεχίσει το έργο του, αδιαφορώντας για το Ψήφισμα, ο Μπίτσιος απάντησε: «Τότε θα γνωρίζουμε όλοι, πως οι Τούρκοι σκοπίμως προκαλούν την κατάσταση στα άκρα».¹¹⁸ Από τη συζήτηση που ακολούθησε φαίνεται πως ο Έλληνας ΥΠΕΞ ενδιαφερόταν πιο πολύ για να εκτεθεί η παραβατική δραστηριότητα της Τουρκίας στα μάτια των συμμάχων και της διεθνούς κοινής γνώμης, και λιγότερο για να δοθεί μία δυναμική αποτρεπτική απάντηση από πλευράς της Ελλάδας. Η επιλογή αυτή των Ελλήνων αξιωματούχων ήταν προβληματική, δεδομένου του ότι οι τουρκικές παραβιάσεις είχαν πλέον καταστεί πρόδηλες, μιας και είχε καταρριφθεί και το επιχείρημα της “μη φυσικής επαφής με το έδαφος του βυθού”. Συγκεκριμένα, ο ίδιος ο Μπίτσιος εξήγησε συνομιλώντας με τον Κίσινγκερ πως σύμφωνα με Αμερικανούς δικηγόρους και καθηγητές του Πανεπιστημίου Harvard, «με τις σύγχρονες τεχνολογίες, δεν είναι απαραίτητη η επαφή με το έδαφος του ωκεανού» για τη διεξαγωγή έρευνας και συνεπώς τα δικαιώματα της Ελλάδας τελούν υπό σαφή αμφισβήτηση.¹¹⁹

Η επιλογή της Ελληνικής κυβέρνησης να μην δοθεί βαρύτητα στην αποτρεπτική απάντηση κατά των τουρκικών βλέψεων, πιθανώς να αιτιολογείται και από έναν φόβο για την πιθανή κατάληξη μιας ελληνοτουρκικής ένοπλης διαμάχης. Αυτό φαίνεται πως πίστευε ο Κίσινγκερ το 1975 όταν σε συνάντησή του με τον τότε Τούρκο ΥΠΕΞ, Εσενμπέλ, ανέφερε ότι ο Καραμανλής δεν επιθυμεί τον πόλεμο με την Τουρκία, καθώς «συνειδητοποιεί ότι κάτι τέτοιο θα ήταν καταστροφικό για την Ελλάδα», με τον Εσενμπέλ να σημειώνει γελώντας πως «αυτό αποτελεί ένα σημείο συμφωνίας μας (με τον Καραμανλή)».¹²⁰ Εν αντιθέσει με

¹¹⁷ Report by the President's Personal Emissary to Greece, Turkey, and Cyprus (Clifford) to President Carter, 1977, Volume XXI, *Foreign Relations of the United States, 1977-1980, Cyprus; Turkey; Greece*, Office of the Historian, 24 Φεβρουαρίου 1977, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1977-80v21/d8> (ημερομηνία πρόσβασης: 21 Οκτωβρίου 2020).

¹¹⁸ Memorandum of Conversation, The Aegean Crisis, 1976, Volume XXX, *Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Greece; Cyprus; Turkey, 1973-1976*, Office of the Historian, 14 Αυγούστου 1976, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v30/d67> (ημερομηνία πρόσβασης: 21 Οκτ. 20).

¹¹⁹ Στοίδιο.

¹²⁰ Aid cut-off: Cyprus, 1975, *Memorandum of Conversation*, White House, 10 Μαρτίου 1975, https://wikileaks.org/plusd/cables/P860114-1573_MC_b.html (ημερομηνία πρόσβασης: 29 Οκτωβρίου 2020).

αυτή την άποψη, σύμφωνα με υπόμνημα της CIA τον Φεβρουάριο του 1975, οι Τούρκοι επιτελείς φοβόντουσαν πως το αμερικανικό εμπάργκο που είχε μόλις επιβληθεί, θα είχε τρομακτικές συνέπειες σε μία ενδεχόμενη αναμέτρηση της Τουρκίας με την Ελλάδα, είτε στο Αιγαίο είτε στην Κύπρο. Σύμφωνα μάλιστα με πηγές ανώτατων τούρκων αξιωματούχων, «με περιορισμένο αριθμό ανταλλακτικών σε απόθεμα, οι τουρκικές δυνάμεις θα ξεμείνουν μέσα σε μόλις επτά με δέκα ημέρες πολέμου με την Ελλάδα».¹²¹

Σύμφωνα με μία ερμηνεία, η Ελλάδα εν τέλει συνειτίστηκε κατά την κρίση του Χόρα, με τον Καραμανλή να αντιδρά ψύχραιμα, παρά τους υψηλούς τόνους της αντιπολίτευσης και της κοινής γνώμης. Η Ελληνική κυβέρνηση επέλεξε διπλή προσφυγή, αφενός στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, και αφετέρου στο Διεθνές Δικαστήριο, την ίδια ημέρα στις 10 Αυγούστου 1976. Ουσιαστικά, οι ταυτόχρονες προσφυγές ήταν μάλλον λάθος κίνηση, με τον υπουργό εξωτερικών Μπίτσιο να προειδοποιεί πως οι δύο προσφυγές ήταν υπερβολικές,¹²² και πως η μία προσφυγή θα αναιρέσει την άλλη¹²³, ενώ υπενθύμισε την υπόθεση «Ενρίκο Τελλίνι» του 1923, κατά την οποία η Ελλάδα είχε προσφύγει στην Κοινωνία των Εθνών, ενώ παράλληλα απεδέχθη την αρμοδιότητα της Πρεσβευτικής Συνδιασκέψεως, με δυσμενές τελικά αποτέλεσμα.¹²⁴ Ο μετέπειτα αναπληρωτής υπουργός εξωτερικών Γιάννης Καψής, χαρακτήρισε «πολιτικά αψυχολόγητη και νομικά αλληλοσυγκρουόμενη τη ταυτόχρονη προσφυγή – τον Σεπτέμβρη του '76».¹²⁵ Την ίδια άποψη είχε και ο Ανδρέας Παπανδρέου αλλά και ο διεθνής τύπος (για παράδειγμα η γαλλική *Le Monde*), οι οποίοι προέβλεψαν σχεδόν πλήρως τις αποφάσεις των δύο διεθνών οργάνων εις βάρος της Ελλάδας.¹²⁶¹²⁷ Αξίζει να τονιστεί, ότι ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ, είχε διαβλέψει ορθώς πως το Συμβούλιο Ασφαλείας θα εξασφάλιζε στην Τουρκία το αζημίωτο για την παραβίαση της ελληνικής υφαλοκρηπίδας και θα έθετε τετελεσμένα για το Δικαστήριο της Χάγης, ήδη από τις 10 Αυγούστου του 1976. Ωστόσο, ο Καραμανλής ήθελε να δείξει την απόλυτη αγανάκτηση της Ελλάδας, στο Ελληνικό και διεθνές κοινό. Όπως και να έχει, φαίνεται πως η κίνηση επηρέασε την Τουρκία, καθώς η τουρκική κυβέρνηση θορυβήθηκε και ανησύχησε, ιδίως με την μονομερή προσφυγή στη Χάγη¹²⁸.

Ο τότε Μόνιμος Αντιπρόσωπος της Ελλάδας στον ΟΗΕ, Γιώργος Παπούλιας, είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικός σχετικά με τη διπλή προσφυγή. Όπως υποστηρίζει, ο ίδιος γνώριζε πολύ καλά ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας θα υπερκάλυπτε και θα παραμέριζε το Διεθνές Δικαστήριο, καλώντας τις δύο χώρες σε διμερείς διαπραγματεύσεις. Το αυτό γνώριζε και ο υπουργός Εξωτερικών Μπίτσιος, όπως του εκμυστηρεύτηκε, ωστόσο η κυβέρνηση επηρεάστηκε από την άποψη του Έλληνα Βοηθού Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ,

¹²¹ Interagency Intelligence Memorandum, 1975, Volume XXX, *Foreign Relations of the United States, 1969-1976*, Turkey after the US Arms Cutoff, Central Intelligence Agency, NIC Files, Job 79-R01012A, 21 Φεβρουαρίου 1975, <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/96609.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 4 Νοεμβρίου 2020).

¹²² Συνέντευξη με τον Πτέραρχο ε.α., Παναγιώτη Μπαλέ, στις 2 Ιανουαρίου, 2021.

¹²³ Heraclides, *ό.π.*, σ. 88.

¹²⁴ Μπίτσιος, *ό.π.*, σ.81-82.

¹²⁵ Γιάννης Καψής, *Οι τρεις μέρες του Μάρτη*, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 1990, σ. 54.

¹²⁶ Ανδρέας: *Όχι πια ταπεινώσεις*, *Ελευθεροτυπία*, 10 Αυγούστου 1976

¹²⁷ Καθυστερεί ακόμη η έγκριση του σχεδίου αποφάσεως από το Συμβούλιο Ασφαλείας, *Μακεδονία*, 21 Αυγούστου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=21&db=8&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιανουαρίου 2021).

¹²⁸ Heraclides, *ό.π.*, σ. 88.

Κωνσταντίνου Σταυρόπουλου. Επίσης, κατά τη συζήτηση του θέματος στο υπουργικό συμβούλιο υπό την προεδρία του πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή, ένα εξέχον μέλος του συμβουλίου, του οποίου το όνομα δεν αναφέρεται από τον Παπούλια, δήλωσε ότι, εφόσον προβλεπόταν η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας για κάλεσμα σε διμερείς διαπραγματεύσεις, «και εμείς αυτό θέλουμε», τότε είμαστε ικανοποιημένοι.¹²⁹

Σύμφωνα με μια παρεμφερή ερμηνεία για την παράλληλη προσφυγή, η κυβέρνηση φαίνεται να φοβήθηκε πως θα αντιμετώπιζε την έντονη κριτική της αντιπολίτευσης και, κατ' ακολουθίαν τη δυσaréσκεια της κοινής γνώμης, με το επιχείρημα ότι δεν εξαντλήθηκαν όλες οι δυνατότητες που υπήρχαν στη διάθεση της Ελλάδας. «Επρόκειτο για μια λανθασμένη επιλογή καθώς το Συμβούλιο Ασφαλείας είναι ένα όργανα καθαρά πολιτικό. Τα ισχυρά νομικά επιχειρήματα της Ελλάδας αντισταθμίστηκαν από πολιτικούς υπολογισμούς των μελών του Συμβουλίου, ενώ το τελικό ψήφισμα ήταν τυπικό μιας σειράς ψηφισμάτων του Συμβουλίου που αρκούνται στη συμβουλή “μη μαλώνεις, συζήτησε” (“don’t fight, talk” resolutions). Η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας προδίκασε, και σε μεγάλο βαθμό ακύρωσε, το αίτημα για λήψη προσωρινών μέτρων από το Διεθνές Δικαστήριο».¹³⁰ Ο υπουργός Εξωτερικών Μπίτσιος επιβεβαιώνει πως η διπλή προσφυγή είχε να κάνει με την ικανοποίηση της ελληνικής κοινής γνώμης.¹³¹ Την ίδια στιγμή, και οι αμερικανικές πηγές ανέφεραν ότι ο Καραμανλής συνειδητοποιούσε ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ θα αρνείτο να λάβει το μέρος κάποιας εκ των δύο χωρών και ως εκ τούτου, η παράλληλη προσφυγή δεν ήταν η ορθή πολιτική επιλογή.¹³²

Οι λόγοι που η Τουρκία έβγαλε το Χόρα στο Αιγαίο

Δεδομένης της καλής σχέσης των δύο κυβερνήσεων την περίοδο εκείνη, εύλογα ερωτήματα προκαλούνται σχετικά με τους λόγους που οδήγησαν στην Τουρκία να βγάλει το Χόρα στο Αιγαίο, παραβιάζοντας την ελληνική υφαλοκρηπίδα. Συγκεκριμένα, αν και είχε προηγηθεί η τουρκική εισβολή στην Κύπρο, η κυβέρνηση Καραμανλή κατέβαλε ειλικρινείς προσπάθειες για την εξομάλυνση των σχέσεων των δύο χωρών, με τους διμερείς διάυλους επικοινωνίας να παραμένουν ανοιχτοί και λειτουργικοί έως τότε. Έναν χρόνο πριν μάλιστα, στις 29 Μαΐου 1975, είχε προηγηθεί συνάντηση των Καραμανλή, Μπίτσιος, Φορντ και Κίσινγκερ στις Βρυξέλλες, όπου ο Έλληνας πρωθυπουργός «παραδέχθηκε ότι οι Τούρκοι έπραξαν νομίμως ως εγγυήτρια δύναμη τον Ιούλιο του 1974, ωστόσο δεν είχαν κανένα δικαίωμα να παραμένουν ή να κατέχουν το 40% του νησιού».¹³³

Υπήρχαν ωστόσο λόγοι που προκάλεσαν την τουρκική επιθετικότητα. Ο Τούρκος πρωθυπουργός Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, βρισκόταν σε διαρκή διαμάχη με τον πολιτικό του αντίπαλο Μπουλέντ Ετσεβίτ, την περίοδο πριν την Κρίση του Χόρα. Οι πολιτικές πιέσεις

¹²⁹Γεώργιος Παπούλιας, *Κείμενα διπλωματίας και πολιτικής*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα, 2012, σ. 97-98.

¹³⁰Συρίγος, *ό.π.*, σ. 316-17.

¹³¹Μπίτσιος, *ό.π.*, σ.82.

¹³²ThePresident’sDailyBrief, CentralIntelligenceAgency, 13 Αυγούστου 1976, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0006466738.pdf (ημερομηνίαπρόσβασης: 8 Δεκ. 20).

¹³³ President Ford and Secretary Kissinger meet with Prime Minister Caramanlis and Foreign Minister Bitsios of Greece, in Brussels, May 29, 1975, *Secretary of State*, US Delegation Secretary, 31 Μαΐου 1975, https://wikileaks.org/plusd/cables/1975SECTO02069_b.html (ημερομηνία πρόσβασης: 29 Οκτωβρίου 2020).

που δεχόταν ο Ντεμιρέλ από τον «ήρωα» της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο Ετσεβίτ, ήταν αφόρητες, με την τουρκική εφημερίδα *Τζουμχουριέτ* να υποστηρίζει τον Ιούλιο του 1976, ότι «μόνο η κυβέρνηση Ετσεβίτ είχε επιδείξει αποφασιστικότητα στην διεκδίκηση των τουρκικών δικαιωμάτων στο Αιγαίο» και πως εκείνη την περίοδο, το Αιγαίο παρέμενε «κλειστό για την Τουρκία αλλά ανοιχτό για την Ελλάδα».¹³⁴ Σε δικό της άρθρο η εφημερίδα *Γκιουναϊντίν* συνέκρινε την επικείμενη έξοδο του Χόρα με αυτήν του Τσανταρλί, γράφοντας ότι «η κυβέρνηση Ντεμιρέλ δίνει αυτή τη στιγμή εξετάσεις».¹³⁵ Επίσης, ο Ντεμιρέλ δεχόταν και επιθέσεις για ενδοτισμό, για αδυναμία έναντι των Ελλήνων και για ανικανότητα να προωθήσει αποτελεσματικά τα τουρκικά συμφέροντα στο Αιγαίο,¹³⁶ ενώ παράλληλες πιέσεις ασκούσε στον τούρκο πρωθυπουργό και το στρατιωτικό κατεστημένο μέσω του συμβουλίου εθνικής ασφαλείας της Τουρκίας.¹³⁷ Για να αναστρέψει το κλίμα, σύμφωνα με την ερμηνεία αυτή, ο Ντεμιρέλ επιχείρησε να διεκδικήσει μία νίκη κατά των Ελλήνων στο Αιγαίο με την είσοδο του Χόρα στην ελληνική υφαλοκρηπίδα. Ταυτόχρονα, η κίνηση αυτή εξυπηρετούσε και τον αποπροσανατολισμό της κοινής γνώμης της Τουρκίας από εγχώρια προβλήματα όπως ο πληθωρισμός, απεργίες κτλ.¹³⁸

Εκτός από τον ανωτέρω «εσωτερικό» λόγο, ο Ντεμιρέλ πιθανότατα να επηρεάστηκε και από λόγους εξωτερικής πολιτικής για την έξοδο του Χόρα. Για παράδειγμα, η περίοδος εξόδου του τουρκικού πλοίου συνέπεσε με την συνερχόμενη στην Νέα Υόρκη, διάσκεψη για το Δίκαιο της Θάλασσας,¹³⁹¹⁴⁰ και ενδεχομένως η Άγκυρα να επιθυμούσε να δημιουργήσει τετελεσμένα υπέρ της. Επιπροσθέτως, στο διαπραγματευτικό επίπεδο η δημιουργία τετελεσμένων και η μετατροπή ενός νομικού θέματος σε πολιτικό, είχε σαφή αξία για την Τουρκία, το στρατιωτικό κατεστημένο της οποίας, επιθυμούσε συν τοις άλλοις να ασκεί πίεση στην Ελληνική πλευρά για την υφαλοκρηπίδα. Έπειτα, σε ερευνητικό επίπεδο, η Τουρκία ήθελε να δημιουργήσει και αυτή τετελεσμένα, καθώς θεωρούσε πως το ίδιο είχε πράξει η Ελλάδα εκχωρώντας δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης στο Αιγαίο, σε εταιρίες από το 1961. Επίσης, η Τουρκία ενδέχεται να αποσκοπούσε στην ναρκοθέτηση της ενταξιακής πορείας της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Οι επίσημες διαπραγματεύσεις για την ένταξη της Ελλάδας ξεκίνησαν στις 27 Ιουλίου 1976, τις μέρες δηλαδή της Κρίσης με το Χόρα, και υπό αυτό το πρίσμα η τουρκική πλευρά επεδίωκε να δημιουργήσει πρόβλημα στην Ελλάδα, καθώς τα λοιπά κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας δεν επιθυμούσαν να κληρονομήσουν τις Ελληνοτουρκικές διαφορές, μεταφέροντάς τες στους κόλπους της ΕΟΚ.¹⁴¹¹⁴² Επίσης, η

¹³⁴Χθες το «Χόρα» είχε προγραμματισθεί να αποπλεύσει στη θάλασσα του Μαρμαρά για δοκιμαστική έρευνα, *Μακεδονία*, 8 Ιουλίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=8&db=7&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 6 Ιανουαρίου 2021).

¹³⁵ Η πιθανή έξοδος του «Χόρα» κλιμακώνει την ένταση μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, *Μακεδονία*, 20 Ιουλίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=20&db=7&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 6 Ιανουαρίου 2021).

¹³⁶ The President's Daily Brief, Central Intelligence Agency, 30 Ιουνίου 1976, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0006015151.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 8 Δεκ 20).

¹³⁷Θα βυθισθεί το «Χόρα» αν κάνη έρευνες σε ελληνικές περιοχές;, *Μακεδονία*, 14 Ιουλίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=14&db=7&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 6 Ιαν. 21).

¹³⁸Συρίγος, *ό.π.*, σ. 325.

¹³⁹ Σε πιο «ευαίσθητες» περιοχές πρόκειται να εισέλθει το «Χόρα», *Καθημερινή*, 6 Αυγούστου 1976

¹⁴⁰ Κλιμάκωση προκλήσεων σχεδιάζει στο Αιγαίο η τουρκική κυβέρνηση, *Το Βήμα*, 6 Αυγούστου 1976

¹⁴¹Συρίγος, *ό.π.*, σ. 325.

¹⁴² Κατετέθησαν οι προσφυγές: Η κυβέρνηση προχωρεί στην ισχυρή προβολή των Ελληνικών θέσεων, *Καθημερινή*, 11 Αυγούστου 1976

Άγκυρα ενδεχομένως να επιθυμούσε να ασκήσει πίεση στην Ουάσινγκτον μέσω της έκρυθμης κατάστασης στο Αιγαίο, για να εγκρίνει τελικά το Κογκρέσο των ΗΠΑ την αμερικανοτουρκική αμυντική συμφωνία που είχαν υπογράψει εκείνη την περίοδο οι κυβερνήσεις των δύο χωρών, αλλά εκκρεμούσε η υπερψήφισή της.¹⁴³ Τέλος, πρέπει να προσμετρηθεί το πραγματικό ενδιαφέρον της Άγκυρας για τα πετρελαϊκά αποθέματα του Αιγαίου, ιδίως σε μια περίοδο κατά την οποία είχε προηγηθεί ο Αραβοϊσραηλινός πόλεμος του Γιομ Κιπούρ, ο οποίος οδήγησε τη Σαουδική Αραβία και τα λοιπά αραβικά μέλη του ΟΠΕΚ (Οργανισμός Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών) να μειώσουν την πετρελαϊκή παραγωγή και να επιβάλλουν εμπάργκο εναντίον των ΗΠΑ, προκαλώντας έτσι παγκόσμια πετρελαϊκή κρίση.

Ταυτόχρονα, δεν πρέπει να αμελείται η επιθετικότητα και οι επεκτατικές προθέσεις της Τουρκίας εναντίον της Ελλάδας. Τις τουρκικές στρατηγικές επεκτατικές προθέσεις ομολόγησε μάλιστα στον Αμερικανό πρέσβη στην Λευκωσία, William Crawford, ο Τούρκος ομολογός του, λίγο μετά την εισβολή στην Κύπρο: «Η Τουρκία είναι μια αυτοκρατορική και ηπειρωτική δύναμη. Το γεγονός πως ασφυκτιούμε με αφύσικο τρόπο στα βόρεια και τα ανατολικά λόγω της παρουσίας της Σοβιετικής Ένωσης, καθιστά ακόμα πιο επιτακτικό να μπορούμε να αναπνέουμε στο νότο και στη δύση. Το 1974 έλυσε τη νότια διάσταση. Παραμένει να λυθεί και η δυτική διάσταση».¹⁴⁴ Παρόμοια δήλωση είχε πραγματοποιήσει ο τούρκος πρωθυπουργός Ντεμιρέλ σε δήλωσή του στο Nevsehir (Νεβσεχίρ), λίγες μέρες μετά την έξοδο του Χόρα, όπου ανέφερε ότι στόχος της κυβέρνησής του είναι να δημιουργήσει μια «ισχυρή και μεγάλη Τουρκία, διότι η χώρα έχει φτάσει σε σημαντική ανάπτυξη και είναι αναγκασμένη να μεγαλώσει ακόμα περισσότερο». Για να καταστήσει δε σαφές προς τα πού στρέφεται αυτός ο τουρκικός επεκτατισμός, ο Ντεμιρέλ έσπευσε να προσθέσει διευκρινίσεις, κάνοντας λόγο για τουρκικές νίκες επί των Βυζαντινών και των Ελλήνων το 1922.¹⁴⁵ Πρόκειται για μία καθαρά τοξική πολεμική ρητορική, που θυμίζει έντονα τις σκοτεινές ιδεολογίες της εποχής του ναζιστικού «ζωτικού χώρου» (*lebensraum*). Ομοίως, στις 20 Ιανουαρίου ο Τούρκος υπουργός Άμυνας, Ιλχάμι Σανκάρ είχε δηλώσει πως: «Η ισορροπία δυνάμεως στο Αιγαίο είναι σαφώς υπέρ της Τουρκίας. Σε τέτοιο σημείο ώστε τα βλέμματα και οι σκέψεις των Τούρκων που ήταν παλαιοί κάτοικοι των νησιών αυτών παραμένουν πάντοτε προσηλωμένες στα νησιά αυτά, που απέχουν λίγα μίλια από τις τουρκικές ακτές, με την ελπίδα ότι θα εγκατασταθούν πάλι εκεί».¹⁴⁶

Την ίδια επιθετικότητα επί της ουσίας περιγράφει και ο Miles Pendleton, ο οποίος ήταν διπλωμάτης στην Αμερικανική αποστολή στο ΝΑΤΟ, κατά την περίοδο 1976-1979. Σύμφωνα με τη δική του μαρτυρία, το 1976 επισκέφθηκε την Τουρκία και συνειδητοποίησε το βαθμό που η Άγκυρα θεωρούσε ως βασικό της αντίπαλο την Ελλάδα, και ήταν στραμμένη εναντίον της: «Βρισκόμενος σε μία στρατιωτική αίθουσα ενημέρωσης στην Άγκυρα παρατήρησα ότι όλοι οι χάρτες στην αίθουσα και όλες οι ενδείξεις για το πού κατευθύνονται τα αεροσκάφη, ήταν στραμμένα προς την Ελλάδα και όχι προς την

¹⁴³Οι Τούρκοι ανέβαλαν την έξοδο του «Χόρα», *Μακεδονία*, 30 Ιουνίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=30&db=6&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 6 Ιαν. 21).

¹⁴⁴William R. Crawford, Interview by Charles Stuart Kennedy, *The Association for Diplomatic Studies and Training*, Foreign Affairs Oral History Project, 24 Οκτωβρίου 1988, <https://www.adst.org/OH%20TOCs/Crawford,%20William.R.toc.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Νοεμ. 20).

¹⁴⁵ Ζωτικό χώρο ζητεί ο Ντεμιρέλ και βλέπει προς τα... δυτικά, *Καθημερινή*, 31 Αυγούστου 1976.

¹⁴⁶Μπίτσιος, *ό.π.*, σ. 68.

Σοβιετική Ένωση. Ήταν μία προσήλωση της τουρκική πρωτεύουσας, η οποία πιθανότατα δεν περιοριζόταν αποκλειστικά στο επίπεδο του τουρκικού στρατού».¹⁴⁷

Οι αποφάσεις των διεθνών οργάνων του ΟΗΕ

Κατόπιν της διπλής παραπομπής του θέματος της παραβίασης της ελληνικής υφαλοκρηπίδας από το Χόρα, στα διεθνή όργανα του ΟΗΕ, την 24^η Αυγούστου 1976 το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε το Ψήφισμα 395.

Με το εν λόγω ψήφισμα το Συμβούλιο Ασφαλείας κάλεσε την Ελλάδα και την Τουρκία σε διμερείς διαπραγματεύσεις κάτι το οποίο επιθυμούσε εξ αρχής η Άγκυρα. Έπειτα, η ουδετερότητα του τελικού κειμένου εξίσωσε τις δύο χώρες, αν και η μία αποτελούσε το θύτη και η άλλη το θύμα. Η επιτιθέμενη Τουρκία που προκάλεσε και παραβίασε την Ελληνική υφαλοκρηπίδα, εξισώθηκε με την αμυνόμενη Ελλάδα, δικαιώνοντας έτσι την πολιτική της Άγκυρας και εν γένει, την τουρκική επιθετική στάση.

Παράλληλα υπήρχε και παρότρυνση στις δύο χώρες να αξιοποιήσουν τα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα για την επίλυση των διαφορών τους, συμπεριλαμβανομένου του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης. Σε κάθε περίπτωση, από τα δύο αποτελέσματα του ψηφίσματος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, περί 1) διαλόγου και 2) παραπομπής στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, μόνο το πρώτο τελικά εφαρμόστηκε, με τις δύο πλευρές να προετοιμάζουν την επομένη κιόλας του ψηφίσματος τον ελληνοτουρκικό διάλογο, ο οποίος πραγματοποιήθηκε και κατέληξε με το Πρακτικό της Βέρνης, τον Νοέμβριο του ίδιου έτους. Αυτή ήταν και η θέση της Τουρκίας, ενώ η Ελληνική θέση περί Χάγης, δεν τέθηκε ποτέ σε εφαρμογή, και συνεπώς κρίνεται ιστορικά πως το αποτέλεσμα του ψηφίσματος του Συμβουλίου Ασφαλείας ευνόησε περισσότερο την Τουρκία από ότι την Ελλάδα.

Ένας ακόμα στόχος της Ελληνικής πλευράς με την παραπομπή του θέματος στο Συμβούλιο Ασφαλείας ήταν να διακοπούν και οι έρευνες του Χόρα που συνεχίζονταν εκείνη την περίοδο στο Αιγαίο. Ούτε αυτός ο Ελληνικός στόχος επετεύχθη, μιας και το τελικό κείμενο όχι μόνο δεν ζητούσε την διακοπή των σχετικών τουρκικών ερευνών, αλλά δεν προχώρησε ούτε καν σε ονομαστική αναφορά του ερευνητικού πλοίου. Το χειρότερό όλων ίσως ήταν ότι το τουρκικό σκάφος συνέχισε ακάθεκτο τις παράνομες δραστηριότητές του, παραβιάζοντας επιδεικτικά εκ νέου την υφαλοκρηπίδα της Ελλάδας, στις 2 Σεπτεμβρίου 1976, αφού δηλαδή είχε εκδοθεί το ψήφισμα του ΟΗΕ που καλούσε τις δύο χώρες να απέχουν από προκλητικές ενέργειες.¹⁴⁸

Παράλληλα, το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ προκαθόρισε σε μεγάλο βαθμό τις αποφάσεις του Διεθνούς Δικαστηρίου, αποδεικνύοντας το σφάλμα της

¹⁴⁷Miles S. Pendleton, Interview by Charles Stuart Kennedy, *The Association for Diplomatic Studies and Training*, Foreign Affairs Oral History Project, 22 Ιουνίου 1998, σ. 69, <https://www.adst.org/OH%20TOCs/Pendleton,%20Miles%20S.%20Jr.toc.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Νοεμβρίου 2020).

¹⁴⁸Νέα παραβίαση της υφαλοκρηπίδας από το «Σισμίκ», *Μακεδονία*, 1 Σεπτεμβρίου 1976, <http://efimeris.nlg.gr/ns/pdfwin.asp?c=124&dc=4&db=9&da=1976> (ημερομηνία πρόσβασης: 8 Ιαν. 21).

πρωτοφανούς διπλής προσφυγής. Οι δικαστές προβληματίστηκαν διότι το Διεθνές Δικαστήριο διαθέτει την πρωτοκαθεδρία «για τη διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας»¹⁴⁹, και άρα αναγκάστηκαν να συμπεριλάβουν το Ψήφισμα 395 στο σκεπτικό τους. Επί της ουσίας, η προγενέστερη απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας, υπονόμει την αρμοδιότητα του δικαστηρίου, ενώ καθώς η Ελλάδα προσπάθησε να από-πολιτικοποιήσει τη διένεξη, παραπέμποντας το ζήτημα στο Διεθνές Δικαστήριο, το Συμβούλιο Ασφαλείας την επαναπολιτικοποίησε.¹⁵⁰

Η προσφυγή της Ελλάδας αποσκοπούσε αφενός στη λήψη προσωρινών μέτρων προστασίας κατά των τουρκικών δραστηριοτήτων μέχρι να τελεσιδικήσει η υπόθεση, όσον αφορά το δικαίωμα αξιοποίησης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, και αφετέρου σε ουσιαστική εκδίκαση της ελληνοτουρκικής διένεξης από το Διεθνές Δικαστήριο. Και στις δύο περιπτώσεις η απόφαση ήταν αρνητική για την Ελλάδα.

Αναλυτικότερα, στις 19 Δεκεμβρίου 1978, το Δικαστήριο αποφάνθηκε πως δεν διαθέτει τη σχετική αρμοδιότητα να αποφασίσει επί των ερωτημάτων που είχε θέσει η Ελλάδα σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, απορρίπτοντας έτσι το ελληνικό αίτημα για δικαστική επίλυση της διαφοράς.¹⁵¹ Προηγουμένως, το δικαστήριο είχε απορρίψει την ελληνική προσφυγή για προσωρινά μέτρα στις 11 Σεπτεμβρίου 1976, αναφέροντας ότι δεν επήλθε ανεπανόρθωτη βλάβη στα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα, η οποία θα δημιουργούσε τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 41 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου, για λήψη προσωρινών μέτρων.¹⁵²

Ως τελικό αποτέλεσμα των αποφάσεων των δύο διεθνών οργάνων του ΟΗΕ, οι δύο χώρες ξεκίνησαν απευθείας διμερείς διαπραγματεύσεις, οι οποίες κατέληξαν στην υπογραφή του Πρακτικού της Βέρνης, την 11^η Νοεμβρίου 1976, στα πλαίσια του οποίου αποφασίστηκε, μεταξύ άλλων, οι δύο χώρες να απέχουν από κάθε πρωτοβουλία ή πράξη σχετικά με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου.

ISBN: 978-618-85237-9-1

¹⁴⁹ Aegean Sea Continental Shelf Case (Greece v. Turkey), *International Court of Justice*, Separate opinion of Judge Tarazi, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/62/062-19760911-ORD-01-08-EN.pdf>, (ημερομηνία ανάκτησης 9 Οκτωβρίου 2020).

¹⁵⁰ Leo Gross, "The Dispute Between Greece and Turkey Concerning the Continental Shelf in the Aegean", *The American Journal of International Law*, Τόμος 71, Τεύχος. 1, 1977, www.jstor.org/stable/2200324, (ημερομηνία πρόσβασης: 28 Μαΐου 2021), σ. 39.

¹⁵¹ Aegean Sea Continental Shelf Case (Greece v. Turkey), *International Court of Justice*, Judgment of 19 December 1978, σ. 45, <https://www.icj-cij.org/en/case/62/judgments>, (ημερομηνία ανάκτησης 9 Οκτ. 20).

¹⁵² Aegean Sea Continental Shelf Case (Greece v. Turkey), *International Court of Justice*, Request for the indication of interim measures of protection, Order of 11 September 1976, σ. 14, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/62/062-19760911-ORD-01-00-EN.pdf>, (ημερομηνία ανάκτησης 9 Οκτ. 20).